

Starohrvatska prosvjeta
III. serija - svezak 44-45/2017.-2018.

UDK: 726:272-523.4] (497.584Dubrovnik)
Izvorni znanstveni rad

Željko PEKOVIĆ
Odsjek za povijest umjetnosti
Filozofski fakultet
Sveučilište u Splitu
Teslina 12
HR – 21000 Split
zeljko.pekovic@gmail.com

Kristina BABIĆ
Bobani 9
HR – 21231 Klis
kristinababic004@gmail.com

Ubikacija prve crkve sv. Vlaha u Dubrovniku

Locating the first church of St. Blaise in Dubrovnik

Gdje se nalazila prva crkva sv. Vlaha u Dubrovniku, pitanje je na koje hrvatski znanstvenici intenzivno pokušavaju naći odgovor još od polovine 20. stoljeća. Postoje dvije oprečne teze. Prema prvoj se crkva nalazila na zapadnom dijelu grada – na položaju Samostana sv. Klare – prema drugoj na istočnom dijelu grada – na mjestu današnje katedrale sv. Marije Velike. S obzirom na veliku važnost ovoga pitanje, kao i na recentno objavljene tekstove te revizijska istraživanja „podzemlja“ katedrale, autori su još jednom revidirali zapise dubrovačkih analista, starijih povjesničara i relevantne arhivske dokumente te došli do zaključka da su vrlo rano u Dubrovniku – u malom vremenskom intervalu, a možda i istodobno – mogle biti sagrađene dvije crkve sv. Vlaha.

Ključne riječi: crkve sv. Vlaha, dubrovački analisti, dubrovačka katedrala, „most“, Orlandov stup, Rupe – gradske žitnice, Samostan sv. Klare

Uvod

Prijeperi oko ubikacije prve crkve sv. Vlaha u Dubrovniku traju već nekoliko desetljeća. Ovaj problem usko je vezan uz pitanje prirodne konfiguracije terena na kojem je nastao Dubrovnik, odnosno uz položaj mosta kojim se pristupalo gradu. Prilikom pokušaja preciznijeg određivanja položaja prve crkve gradskog parca, autori su redovito posezali za zapisima dubrovačkih analista. Naime, u kontekstu određenja položaja prve crkve sv. Vlaha, Anonim¹ i Ranjina² spominju most preko močvare, kojim se pristupalo Dubrovniku. Isti izvori navode još kulu za kneza koja je sagrađena u neposrednoj blizini crkve te ju datiraju u istu godinu³. Crkva i Samostan sv. Klare kod Vrata od Pila je sljedeća prostorna odrednica koju spominju izvori pri određivanju položaja spomenute crkve (Ranjina⁴, Restić⁵, Cerva⁶).

Poticaj ponovnoj raspravi o ubikaciji prve crkve sv. Vlaha je nedavno objavljena monografija o zornoj crkvi sv. Vlaha⁷ na Placi.

Prethodna razmišljanja o ubikaciji prvog Sv. Vlaha

Polazeći od pretpostavke da je Dubrovnik nastao na otoku te uzimajući u obzir etimologiju toponima Pile, brojni autori iznijeli su mišljenje da se taj most, kojim se pristupalo gradu, nalazio na Pilama, pa su tim slijedom razmišljanja položaj prve crkve sv. Vlaha pret-

postavili kod crkve sv. Klare u čemu su kao argument naveli i spomenute izvore. Krenimo redom.

Već krajem 19. te početkom 20. stoljeća u znanosti su se pojavila razmišljanja koja su položaj prve crkve sv. Vlaha vezivala uz Samostan sv. Klare te Pile⁸. Tridesetih godina 20. stoljeća Milorad Medini se pozabavio istim problemom. Ukazao je na grčko podrijetlo toponima Pile kojeg prevodi kao *vrata* te uz njih vezao položaj mosta kojim se pristupalo otoku na kojem je nastao Dubrovnik. U blizini mosta, prema njegovu mišljenju, bila je podignuta prva crkva sv. Vlaha koja je prilikom gradnje zapadnih gradskih zidina, početkom 14. stoljeća, srušena. Uz crkvu je bila sagrađena i kula za kneza⁹. Lukša Beritić priklonio se Medinijevu razmišljanju s tom razlikom da je crkvu preciznije ubicirao – njezino postojanje pretpostavio je na mjestu današnje kule Puncijela koja je, kako on piše, podignuta u drugoj polovini 13. stoljeća kada je srušena prva crkva sv. Vlaha. Navedeno mišljenje potkrijepio je postojanjem „već davno napuštene kapele“ u sjevernom dijelu kule Puncijela, između gornjeg i donjeg svoda, „možda podignute na uspomenu prvobitne crkvice“. Nakon rušenja prve crkve, podignuta je nova – posvećena istom titularu – na mjestu današnje crkve sv. Klare. Kao argument ističe rukopis Mattea Zibaldonea (Matijaševića) koji 1290. godine datira „preseljenje kuldrica klarisa iz samostana kod crkve sv. Vida na Pilama u grad (...) do stare crkve sv. Vlaha, sada nazvane sv. Klara“. Osim navedenog zapisa, Beritić se poziva na presudu o oporuci Jelene Drago iz 3. travnja 1333. godine, u kojoj je spomenut *monasterio pulcellarium sancti Blasii de Ragusio*, kao i na oporuku Danice Benšić iz 1403., u kojoj je spomenut *S. Biagio delle Pulcelle*, što crkvu ovog titulara opet dovodi u vezu s *djevicama* odnosno redovnicama Samostana sv. Klare¹⁰. U skromnim arheološ-

¹ *Annales Ragusini Anonymi item Nicoali de Ragnina. Scriptorum: Volumen I.* (Prir. S. Nodilo), Zagreb, 1883, str. 22.

² *Annales Ragusini Anonymi item Nicoali de Ragnina. Scriptorum: Volumen I.* (Prir. S. Nodilo), Zagreb, 1883, str. 201.

³ *Annales Ragusini Anonymi item Nicoali de Ragnina. Scriptorum: Volumen I.* (Prir. S. Nodilo), Zagreb, 1883, str. 22, 202.

⁴ *Annales Ragusini Anonymi item Nicoali de Ragnina. Scriptorum: Volumen I.* (Prir. S. Nodilo), Zagreb, 1883, str. 201.

⁵ *Chronica Ragusina Junii Restii (ab origine urbis usque ad annum 1451.) item Joaniis Gundulae (1451. - 1484.).* (Prir. S. Nodilo), Zagreb, 1893, str. 29.

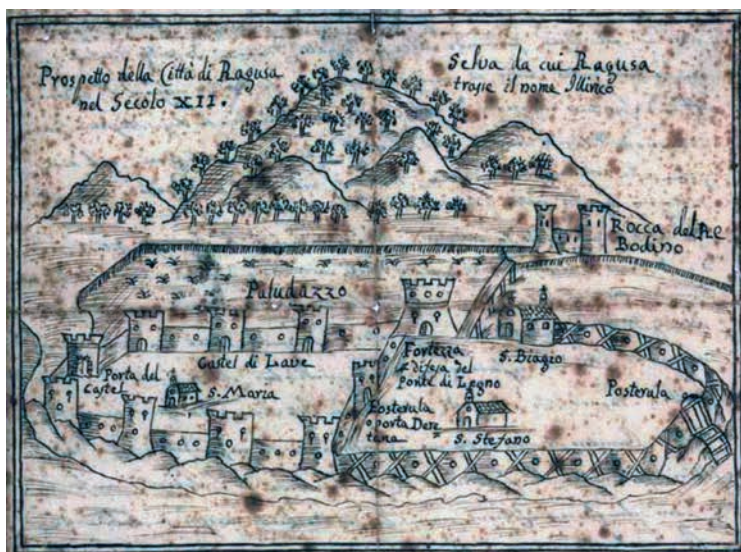
⁶ S. M. CERVA, *Prolegomena za svetu Dubrovačku metropoliju.* (Prir. R. Seferović), Zagreb - Dubrovnik, 2012, str. 307, 450, 548.

⁷ K. HORVAT-LEVAJ (ur.), *Zborna crkva sv. Vlaha u Dubrovniku.* Dubrovnik - Zagreb, 2017.

⁸ S. SKURLA, *Sv. Vlaho biskup i mučenik od Sevasta, dubrovački obranitelj.* Dubrovnik, 1871. – B. CVJETKOVIĆ, *Sv. Vlaho i Dubrovnik.* Dubrovnik, 1916, str. 16.

⁹ M. MEDINI, *Starine dubrovačke.* Dubrovnik, 1935, str. 66, 145, 146, 255.

¹⁰ L. BERITIĆ, *Ubikacija nestalih gradjevinskih spomenika u Dubrovniku, Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji* 10, Split, 1956, str. 67-68, i tamo navedena

sl. 1a. *Prospetto della Città di Ragusa nel secolo XII.* (Državni arhiv u Dubrovniku, Fond Bassegli-Gozze).

sl. 1b. *Prospetto della Città di Ragusa nel secolo XII.* (Državni arhiv u Dubrovniku, Fond Martecchini).

kim ostacima Kule od Pila, koja se nalazi u serpentine između Vanjskih i Unutarnjih vrata od Pila, Beritić je prepoznao kulu za kneza često spominjanu u izvorima¹¹. Beritić kneževu kulu, prema analistima sagrađenu u blizini

literatura. – L. BERITIĆ, *Urbanistički razvitak Dubrovnika*. Zagreb, 1958, str. 73. – L. BERITIĆ, *Utvrdjenja grada Dubrovnika*. Dubrovnik, 1989, str. 16-17. – *Kotorski spomenici. Prva knjiga kotorskih notara 1326. - 1335.* (Ur. A. Mayer), Zagreb, 1951, str. 383, br. 1132.

¹¹ L. BERITIĆ, Ubikacija nestalih gradjevinskih spomenika u Dubrovniku, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji* 10, Split, 1956, str. 22-23. – L. BERITIĆ, *Utvrdjenja grada Dubrovnika*. Dubrovnik, 1989, str. 16-17. O tome vidi u Ž. PEKOVIĆ, Još o crtežu *Prospetto della Città di Ragusa nel Secolo XII.* kao izvoru za najstariju povijest Dubrovnika, *Dubrovnik XXVII/2*, Dubrovnik, 2016, str. 27-63.

crkve, poistovjećuje s arheološkim ostacima Kule od Pila¹².

Napominjemo da je lokalitet serpentine u Pilama istražen i da nisu pronađene starije strukture utvrde, mosta niti jarka¹³. Beritićeva kneževa kula je bila udaljena od najbližeg zida *civitas* 80 metara, pa njena obrambena funkcija postaje krajnje upitna, kao i samo postojanje mosta zbog geološke konfiguracije terena. Sam Beritić donosi čitav niz dokumenata o kopanju gradskog jarka¹⁴. Tako da o ranijem mostu prema gradu (*civitas*) na tom položaju – na kojem se kopaju rupe za žitnice (naravno, iznad razine mora) u Samostanu sv. Klare – ne bismo trošili riječi.

Teorija da se prva crkva sv. Vlaha nalazila na području Samostana sv. Klare – koja je u literaturi prisutna od kraja 19. stoljeća – dovedena je u pitanje tek devedesetih godina 20. stoljeća kada je Željko Peković, u kontekstu opsežnog istraživanja nastanka i urbanističkog razvoja srednjovjekovnog Dubrovnika, nemalu pažnju posvetio upravo ubikaciji prve crkve sv. Vlaha. Sondažna istraživanja prirodne konfiguracije terena¹⁵ na kojem je grad nastao i postupno se širio, rektifikacija starog crteža Dubrovnika naslovljenog *Prospetto della Città di Ragusa nel secolo XII.*¹⁶ te kritičko iščitava-

¹² L. BERITIĆ, Ubikacija nestalih gradjevinskih spomenika u Dubrovniku, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji* 10, Split, 1956, str. 22-23. – L. BERITIĆ, *Utvrdjenja grada Dubrovnika*. Dubrovnik, 1989, str. 16-17.

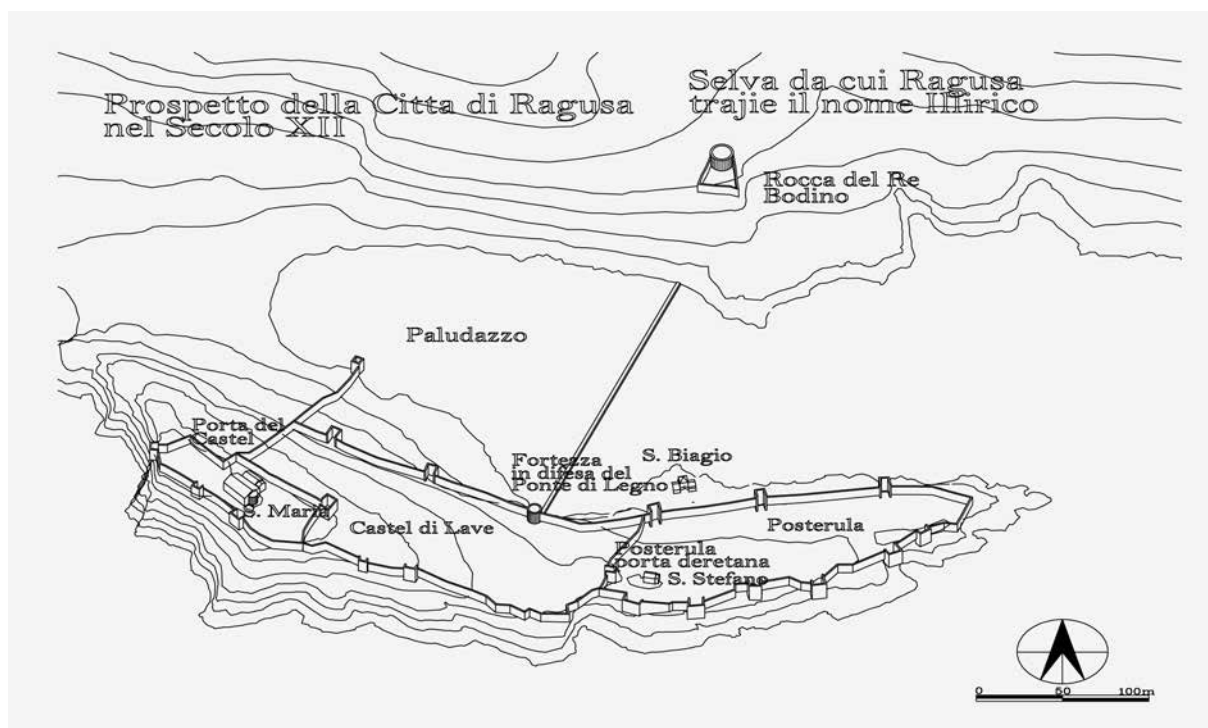
¹³ Usp. bilj. 59.

¹⁴ L. BERITIĆ, *Utvrdjenja grada Dubrovnika*. Dubrovnik, 1989, str.: 24 (i bilj. 32), 33 (i bilj. 104), 35 (i bilj. 121), 67 (i bilj. 369), 99 (i bilj. 626), 109 (i bilj. 742 i 744), 111 (i bilj. 763), 112 (i bilj. 766), 146 (i bilj. 1097), 165 (i bilj. 1261).

¹⁵ Ž. PEKOVIĆ, *Dubrovnik. Nastanak i razvoj srednjovjekovnoga grada*. Split, 1998, str. 17-28.

¹⁶ Ž. PEKOVIĆ, *Dubrovnik. Nastanak i razvoj srednjovjekovnoga grada*. Split, 1998, str. 37-39. – Ž. PEKOVIĆ, Nastanak i razvoj Crkve sv. Vlaha u Dubrovniku, *Dubrovnik* 5, Dubrovnik, 1994, str. 51-53. – Ž. PEKOVIĆ, Nastanak i razvoj katedralnog sklopa u Dubrovniku, u: *Tisuću godina dubrovačke (nad)biskupije: zbornik radova znanstvenog skupa u povodu tisuću godina uspostave dubrovačke (nad)biskupije/metropolije (998. - 1998.)*, (ur. Ž. Puljić, N. A. Ančić), Dubrovnik - Split, 2001, str. 528-530. – Ž. PEKOVIĆ, Još o crtežu *Prospetto della Città di Ragusa nel Secolo XII.* kao izvoru za najstariju povijest Dubrovnika, *Dubrovnik XXVII/2*, Dubrovnik, 2016, str. 27-63.

sl. 2. Rektifikacija crteža *Prospetto della Città di Ragusa nel secolo XII*. (prema: Ž. Peković, 1998.).

nje i komparativna analiza zapisa dubrovačkih analista i arhivskih dokumenata, rezultirali su radikalnom promjenom dotadašnjih spoznaja nastanka i razvoja grada, kao i ubikacije prve crkve sv. Vlaha (sl. 1a-b.). Naime, neosporno je utvrđeno da je grad nastao na izduženom, stjenovitom poluotoku koji je sa sjevera zatvarao duboku plitku uvala čiji je zapadni dio bio močvara (sl. 2.). Rezultati sondažnih istraživanja u potpunosti korespondiraju s podacima koje donose analisti i spomenuti crtež. Gradu – nastalom na prethodno opisanom prirodnom terenu – pristupalo se „mostom“ koji je povezivao Lavlja vrata¹⁷ s Bodinovom kulom¹⁸, što odgo-

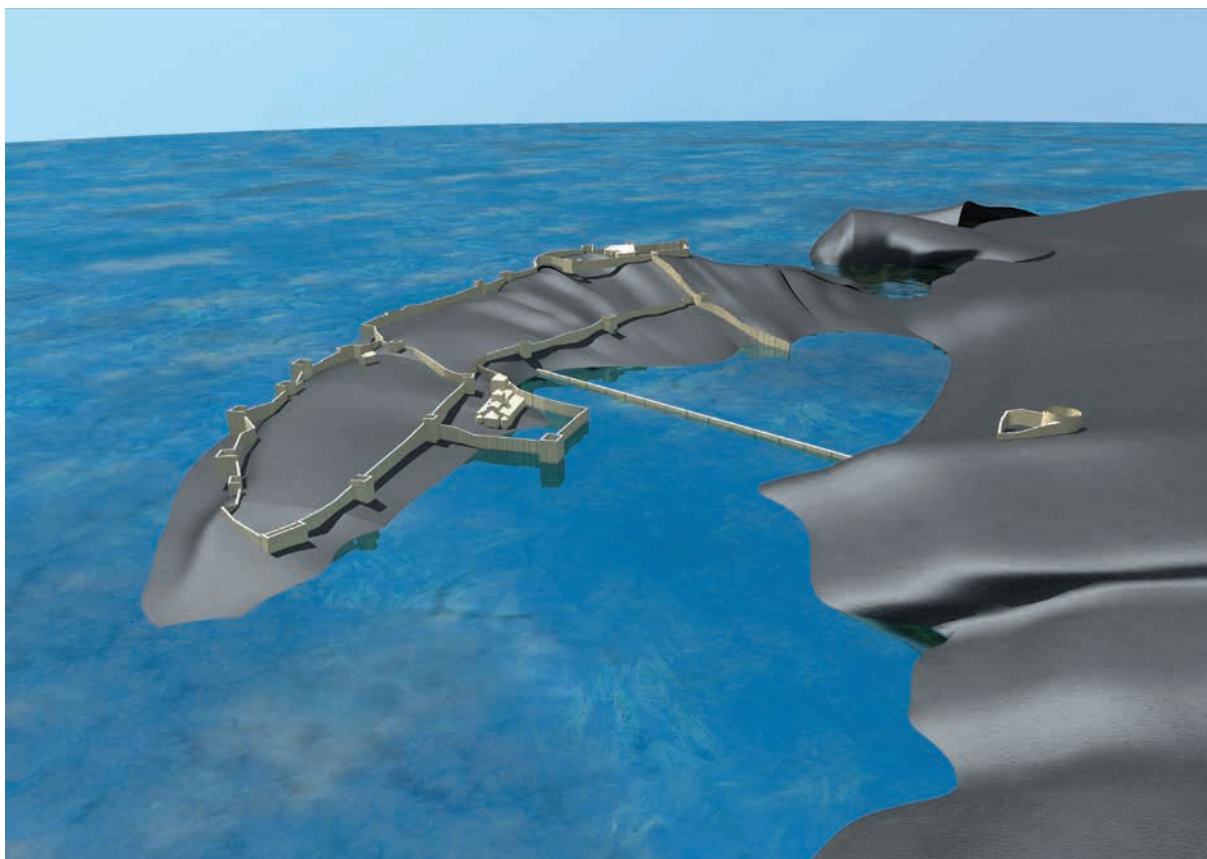
vara položaju i smjeru pružanja današnje ulice Lučarica¹⁹ (sl. 3.). Maloprije spomenuti termin „most“ zahtijeva dodatnu eksplikaciju jer nije upotrijebljen u doslovnom značenju. Naime, riječ je o komunikaciji prema kopnu preko plitke uvale, o razdjelnici plovnog i neplovnog dijela uvale, izgrađenoj na balvanima zabijenima u muljevito dno, koji su nosili drvenu hodnu plohu. Ovakva konstrukcija omogućavala je pristajanje i prekrcaj tovara na karavane prema zaleđu. Drvena mula slične konstrukcije, Dubrovnik je imao u gradskoj luci sve do 16. stoljeća²⁰. U Veneciji su drvene rive djelomično sačuvane do danas.

¹⁷ Iscrpno o ubikaciji Lavljih vrata koja su se nalazila u seksteriju Sv. Petra vidi u: Ž. PEKOVIĆ, *Dubrovnik. Nastanak i razvoj srednjovjekovnoga grada*. Split, 1998, str. 30, 38, 52, 56-57.

¹⁸ Položaj Bodinove kule, koju spominju analisti, odgovara današnjoj Kuli sv. Jakova, iznad dominikanskog samostana. Ž. PEKOVIĆ, *Dubrovnik. Nastanak i razvoj srednjovjekovnoga grada*. Split, 1998, str. 27 (bilj. 27), str. 39. – Ž. PEKOVIĆ, *Nastanak i razvoj Crkve sv. Vlaha u Dubrovniku*, *Dubrovnik 5*, Dubrovnik, 1994, str. 52, bilj. 53. – Ž. PEKOVIĆ, *Nastanak i razvoj katedralnog sklopa u Dubrovniku*, u: *Tisuću godina dubrovačke (nad)biskupije: zbornik radova znanstvenog skupa u povodu tisuću godina uspostave dubrovačke (nad)biskupije/metropolije (998. - 1998.)*, (ur. Ž. Puljić, N. A. Ančić), Dubrovnik - Split, 2001, str. 529.

¹⁹ Ž. PEKOVIĆ, *Dubrovnik. Nastanak i razvoj srednjovjekovnoga grada*. Split, 1998, str. 39, 108-109. – Ž. PEKOVIĆ, *Nastanak i razvoj Crkve sv. Vlaha u Dubrovniku*, *Dubrovnik 5*, Dubrovnik, 1994, str. 50. – Ž. PEKOVIĆ, *Nastanak i razvoj katedralnog sklopa u Dubrovniku*, u: *Tisuću godina dubrovačke (nad)biskupije: zbornik radova znanstvenog skupa u povodu tisuću godina uspostave dubrovačke (nad)biskupije/metropolije (998. - 1998.)*, (ur. Ž. Puljić, N. A. Ančić), Dubrovnik - Split, 2001, str. 527.

²⁰ Crtež gradske luke datiran oko 1600. iz Torinskog arhiva prikazuje gatove gradskog Porta kao drvene (sl. 4.). I. PRINCIPE, *Tri neobjavljene karte Dubrovnika iz XVI. - XVII. st.*, *Dubrovnik 1*, Dubrovnik, 1990, str. 191-202.

sl. 3. Dubrovnik u 10. stoljeću (3D animaciju izradio: B. Čular).

Na poluotoku, istočno od mosta, pred Vratima od Pustijerne, koautor ovog teksta je ubicirao prvu crkvu sv. Vlahu. Među komplicirano uslojenim arheološkim ostacima sakralnih građevina²¹, koje su prethodile baroknoj kate-

drali sv. Marije Velike, identificirani su oni koji pripadaju prvoj crkvi posvećenoj gradskom parcu²².

Peковиćevu tezu o ubikaciji prve crkve sv. Vlahu neki su autori prihvatili. U okviru opširne studije o predromaničkoj arhitekturi na području južne Dalmacije, Tomislav Marasović je

²¹ Josip Stošić, voditelj arheoloških istraživanja pod katedralom, u pronađenim ostacima je prepoznao tri faze koje su prethodile baroknoj katedrali, tj. trobrodnu i troapsidnu „bizantsku katedralu“ iz 8. stoljeća u čiji su središnji brod 1012. godine umetnute dvije kolonade od šest stupova i kupola. Između 1132. i 1158. godine je, prema njegovu mišljenju, sagrađena trobrodna romanička katedrala s jednom središnjom apsidom. Opširnije vidi u: J. STOŠIĆ, Prikaz nalaza ispod katedrale i Bunićeve poljane u Dubrovniku, u: *Arheološka istraživanja u Dubrovniku i dubrovačkom području, Izdanja HAD-a 12*, (ur. Ž. Rapanić), Zagreb, 1988, str. 15-38. – J. STOŠIĆ, Istraživanja, nalazi i problemi prezentacije pod katedralom i Bunićevom poljanom, u: *Obnova Dubrovnika 1979. - 1989.* (Ur. S. Knežević), Dubrovnik, 1989, str. 103-106, 326-335. Senzacionalni rezultati arheoloških istraživanja pod katedralom ponukali su brojne autore da javno iznesu svoja mišljenja. Koncizan pregled njihovih tumačenja vidi u: Ž. PEKOVIĆ, *Dubrovnik. Nastanak i razvoj srednjovjekovnoga grada*. Split, 1998, str. 116-126. – Ž. PEKOVIĆ, Nastanak i razvoj Crkve sv. Vlahu u Dubrovniku, *Dubrovnik 5*, Dubrovnik, 1994, str. 57-

60. – Ž. PEKOVIĆ, Nastanak i razvoj katedralnog sklopa u Dubrovniku, u: *Tisuću godina dubrovačke (nad)biskupije: zbornik radova znanstvenog skupa u povodu tisuću godina uspostave dubrovačke (nad)biskupije/metropolije (998. - 1998.)*, (ur. Ž. Puljić, N. A. Ančić), Dubrovnik - Split, 2001, str. 533-536.

²² Ž. PEKOVIĆ, *Dubrovnik. Nastanak i razvoj srednjovjekovnoga grada*. Split, 1998, str. 39, 94-116. – Ž. PEKOVIĆ, Nastanak i razvoj Crkve sv. Vlahu u Dubrovniku, *Dubrovnik 5*, Dubrovnik, 1994, str. 43-78. – Ž. PEKOVIĆ, Nastanak i razvoj katedralnog sklopa u Dubrovniku, u: *Tisuću godina dubrovačke (nad)biskupije: zbornik radova znanstvenog skupa u povodu tisuću godina uspostave dubrovačke (nad)biskupije/metropolije (998. - 1998.)*, (ur. Ž. Puljić, N. A. Ančić), Dubrovnik - Split, 2001, str. 517-576. Tlocrtne rekonstrukcije sakralnih objekata koji su prethodili katedrali sv. Marije Velike, arheološkim istraživanjima poduzetim u ljetu 2017. godine, u nekim su segmentima korigirane.

– nakon obazrivog i metodološki neophodnog navođenja svih teorija o razvoju ovog lokaliteta – ipak prihvatio novu ubikaciju prve crkve sv. Vlaha, kao i kronologiju lokaliteta u potpunosti²³. U još recentnijem radu, Željko Rapanić je – revidirajući kako tuđa tako i vlastita (!) razmišljanja o postanku i razvoju Dubrovnika – izrijeком prihvatio Pekovićeve teze o ubikaciji navedene crkve, kao i kasnijih pregradnji te prijedlog urbanističkog razvoja grada²⁴.

Usprkos tome, pojavila su se i oprečna mišljenja, odnosno autori koji zagovaraju povratak na Beritićeve i Stošićeve teze o razvoju grada i ubikaciji prvoga Sv. Vlaha. Pišući o fragmentima skulpture koji su pronađeni tijekom Stošićevih arheoloških istraživanja prostora pod katedralom, Ivica Žile – jedan od sudionika istraživanja – prihvatio je Stošićevu kronologiju lokaliteta, kao i rekonstrukcije arhitekture pojedinih faza koje se prethodile današnjoj katedrali²⁵. U najnovijem, opširnijem monografskom izdanju posvećenom dubrovačkoj katedrali, Danko Zelić je u potpunosti prihvatio Stošićevu kronologiju lokaliteta i morfologiju arhitekture pojedinih faza²⁶, s tom razlikom da je preciznije datirao „bizantsku baziliku“ te dvije kasnije arhitektonske intervencije pozivajući se na Žiline²⁷ datacije pronađene skulpture. Jasno je – bez neophodnoga kritičkog sagledavanja i studiozne analize, a zatim i bez

pobijanja svih argumenata koje je koautor ovoga teksta prethodno iznio na nekoliko mjesta – odbacio mogućnost da je među arheološkim ostacima pod katedralom moguće prepoznati i prvu crkvu posvećenu dubrovačkom zaštitniku. „Ne ulazeći u raspravu o tumačenju ostataka arhitekture“, Zelić osporava vjerodostojnost pisanih i grafičkih izvora, odnosno podatke koje donose dubrovački analisti, a s kojima se poklapaju i oni koji se daju iščitati iz crteža poznatog kao *Prospetto della Città di Ragusa nel Secolo XII*.²⁸ Prema njegovu mišljenju, Beritićeva ubikacija je neupitna²⁹, iako se i sam Beritić, između ostalog, poziva i na zapise Anonima, Ranjine i Restića prilikom određivanja položaja kule za kneza, podignute uz ovu crkvu³⁰. U istom monografskom izdanju, Igor Fisković je, pišući o likovnoj opremi „starih katedrala“, prihvatio Stošićeve, odnosno Zelićeve razvojne faze „bizantske bazilike“, kao i Žiline datacije pronađene skulpture³¹.

²³ T. MARASOVIĆ, *Dalmatia praeromanica. Ranosrednjovjekovno graditeljstvo u Dalmaciji. Sv. 4. Korpus arhitekture: južna Dalmacija, Bosna i Hercegovina, Crna Gora*. Split - Zagreb, 2013, str. 108-121.

²⁴ Ž. RAPANIĆ, O početcima i nastajanju Dubrovnika. Naknadna razmišljanja, *Starohrvatska prosvjeta*, ser. 3, sv. 40, Split, 2013, str. 115, 117-118.

²⁵ I. ŽILE, Kameni namještaj i arhitektonska plastika prve dubrovačke katedrale, u: *Tisuću godina dubrovačke (nad)biskupije: zbornik radova znanstvenog skupa u povodu tisuću godina uspostave dubrovačke (nad)biskupije/metropolije (998. - 1998.)*, (ur. Ž. Puljić, N. A. Ančić), Dubrovnik - Split, 2001, str. 455-515.

²⁶ D. ZELIĆ, Sklop najstarije katedrale, u: *Katedrala Gospe Velike u Dubrovniku*. (Ur. K. Horvat-Levaj), Dubrovnik - Zagreb, 2013, str. 33-42.

²⁷ I. ŽILE, Kameni namještaj i arhitektonska plastika prve dubrovačke katedrale, u: *Tisuću godina dubrovačke (nad)biskupije: zbornik radova znanstvenog skupa u povodu tisuću godina uspostave dubrovačke (nad)biskupije/metropolije (998. - 1998.)*, (ur. Ž. Puljić, N. A. Ančić), Dubrovnik - Split, 2001, str. 455-515.

²⁸ Pobijanju vjerodostojnosti ovog crteža kao i istinitosti svih podataka o razvoju grada koje on donosi, Zelić je posvetio poseban rad. D. ZELIĆ, O crtežu *Prospetto della Città di Ragusa nel Secolo XII*. kao „izvoru“ za najstariju povijest Dubrovnika, *Radovi IPU-a* 36, Zagreb, 2012, str. 27-34. O ubikaciji prve crkve sv. Vlaha na str. 29. Na tom tragu je i A. NIČETIĆ, *Nove spoznaje o postanku Dubrovnika, o njegovom brodarstvu i plovidbi Svetoga Pavla*. Dubrovnik, 2005, poglavlje: „Grafičke koje ipak ne prikazuju Dubrovnik 15. i 16. stoljeća“, str. 161. Drukčiju argumentaciju i razmišljanja vidi u: Ž. PEKOVIĆ, Još o crtežu *Prospetto della Città di Ragusa nel Secolo XII*. kao izvoru za najstariju povijest Dubrovnika, *Dubrovnik XXVII/2*, Dubrovnik, 2016, str. 27-63.

²⁹ D. ZELIĆ, Arhitektura starih katedrala, u: *Katedrala Gospe Velike u Dubrovniku*. (Ur. K. Horvat-Levaj), Dubrovnik - Zagreb, 2013, str. 31-64; o ubikaciji prve crkve sv. Vlaha na str. 40.

³⁰ L. BERTIĆ, *Urbanistički razvitak Dubrovnika*. Zagreb, 1958, str. 73. – L. BERITIĆ, *Utvrđenja grada Dubrovnika*. Dubrovnik, 1989, str. 16.

³¹ I. FISKOVIĆ, Likovna oprema i umjetnine starih katedrala, u: *Katedrala Gospe Velike u Dubrovniku*. (Ur. K. Horvat-Levaj), Dubrovnik - Zagreb, 2013, str. 71-85. Ranosrednjovjekovna skulptura je pronađena u ispremiješanim slojevima i ne može se sa sigurnošću odnosno jednoznačno vezati za arhitekturu katedrale, za njezine nedatirane slojeve. I. ŽILE, Kameni namještaj i arhitektonska plastika prve dubrovačke katedrale, u: *Tisuću godina dubrovačke (nad)biskupije: zbornik radova znanstvenog skupa u povodu tisuću godina uspostave dubrovačke (nad)biskupije/metropolije (998. - 1998.)*, (ur. Ž. Puljić, N. A. Ančić), Dubrovnik - Split, 2001, str. 455-515.

Danko Zelić je recentno u monografiji o crkvi sv. Vlaha ponovo donio pregled ranije literature – doduše, selektivan. Međutim, osobiti doprinos njegova teksta je novi dokument koji spominje crkvu sv. Vlaha u gradu 1255. godine, koju on (neupitno) smješta na mjesto Samostana sv. Klare³². Na spomenuti ćemo se dokument kasnije detaljno osvrnuti.

Polazeći od dokumenta iz 1255., autor formira tezu o ubikaciji prve crkve sv. Vlaha na današnjem mjestu Samostana sv. Klare. U argumentaciji se, naravno, osvrnuo na legendu o čudu sv. Vlaha, koju analisti datiraju u 971. godinu. Za legendu navodi da „kao i svaka legenda (...) ima ishodište u stvarnim događajima“, što u potpunosti podupiremo. Međutim, čudno izbjavljenje Dubrovnika od Mlečana, prema Zelićevu tumačenju, nije se dogodilo 971., već 1171. godine³³. Nešto kasnije u tekstu, autor navodi da je „crkva (sv. Vlaha, op. autora) vrlo vjerojatno postojala prije 1158. godine“³⁴. Nažalost, autor nije citirao dokument/-e na temelju kojeg/-ih je izveo ovaj zaključak. Ovim je definirano „vrijeme radnje“. „Mjesto radnje“ – kako slovi jedan od podnaslova autorova priloga – po našem mišljenju, sporno je definirano. Naime, pisanje analista je čitateljstvu u ovom poglavlju nepotpuno predočeno, tj. izvršena je selekcija prostornih repera koje analisti navode³⁵. Dva iznimno važna prostorna repera

– most i kneževu kulu – koja navode gotovo svi (Anonim, Ranjina, Restić i Razzi), autor je prokomentirao u zasebnom poglavlju („Kula i most kod crkve sv. Vlaha“) predmnijevajući da je prvi Sv. Vlaho bio privatna crkva koja je vjerojatno sagrađena uz privatnu kulu (ne kneževu³⁶) pretkomunalnog doba, koja se vjerojatno nalazila na mjestu današnje *cantonate* od Pila³⁷.

Iz prethodno napisanog vidljivo je da je ubikacija prve crkve sv. Vlaha još uvijek, itekako, sporno pitanje. Ugledajući se u znanstve-

---

uspomena o svetom Vlahu kao izvornom titularu samostanske crkve klarisa, u toj je prigodi ipak prevladalo mnijenje da se crkva posvećena gradskom zaštitniku oduvijek nalazila na istom mjestu, u samom srcu grada.“ D. ZELIĆ, Prva crkva sv. Vlaha u Gradu, u: *Stolna crkva sv. Vlaha u Dubrovniku*. (Ur. K. Horvat-Levaj), Dubrovnik - Zagreb, 2017, str. 49-50.

Istaknuti citat podrazumijeva odbacivanje teze da je Dubrovnik nastao na poluotoku te da je velika većina područja između današnje Strossmayerove i ulice Prijeko bila močvara, koja je nasuta 1255. (spor Ungare Guerero i Vukasa Ivanova – usp. bilj. 109). Autor u nastavku teksta ide još dalje, pa prihvaćajući, kako on piše Prelogovu tezu o poluotoku, istodobno piše o crkvi sv. Vlaha koja je – „prije nego što je nasut močvarni prostor koji se protezo dijelom zone buduće Place“ (dakle, površinu močvare bitno je reducirao) – izgrađena „uz prevlaku koja je dubrovački poluotok povezivala s kopnom“ (položaj Sv. Klare), „neposredno uz pravac ceste koja je dolazila sa zapada i, prateći *slojnicu prirodnog terena* (istaknuti autori), blago zakrivljenom trasom vodila prema kaštelu na mjestu Kneževa dvora“. D. ZELIĆ, Prva crkva sv. Vlaha u Gradu, u: *Stolna crkva sv. Vlaha u Dubrovniku*. (Ur. K. Horvat-Levaj), Dubrovnik - Zagreb, 2017, str. 54.

Umjesto detaljne eksplikacije prirodnog terena na kojem je nastao Dubrovnik, oslonjene na rezultate geomehaničkog sondiranja terena – a koju je prethodno na nekoliko mjesta publicirao koautor ovoga teksta – postaviti ćemo samo sljedeće pitanje: Kako je nasip nastao djelovanjem čovjeka moguće nazivati „slojnicom prirodnog terena“?

³⁶ Inzistira da je crkva sagrađena uz privatnu kulu kod Sv. Klare. Iako navodi Ranjinin citat (u vlastitom prijevodu): „ondje kod kule, odnosno palače, načinili su senat, za sazivanje vlastele, iako je kasnije (!) ta kula nazvana Kaštelom svetoga Marka“ te podcrtava činjenicu da se „tako uistinu nazivala jugozapadna kula Kneževa dvora“, autor ipak odbacuje vjerodostojnost citiranog zapisa te zaključuje da je „krenuvši od zapada, autor (Ranjina, op. autora) još u istom odlomku završio na istoku“. D. ZELIĆ, Prva crkva sv. Vlaha u Gradu, u: *Stolna crkva sv. Vlaha u Dubrovniku*. (Ur. K. Horvat-Levaj), Dubrovnik - Zagreb, 2017, str. 55.

³⁷ D. ZELIĆ, Prva crkva sv. Vlaha u Gradu, u: *Stolna crkva sv. Vlaha u Dubrovniku*. (Ur. K. Horvat-Levaj), Dubrovnik - Zagreb, 2017, str. 55-56.

³² D. ZELIĆ, Prva crkva sv. Vlaha u Gradu, u: *Stolna crkva sv. Vlaha u Dubrovniku*. (Ur. K. Horvat-Levaj), Dubrovnik - Zagreb, 2017, str. 43-60.

³³ D. ZELIĆ, Prva crkva sv. Vlaha u Gradu, u: *Stolna crkva sv. Vlaha u Dubrovniku*. (Ur. K. Horvat-Levaj), Dubrovnik - Zagreb, 2017, str. 49.

³⁴ D. ZELIĆ, Prva crkva sv. Vlaha u Gradu, u: *Stolna crkva sv. Vlaha u Dubrovniku*. (Ur. K. Horvat-Levaj), Dubrovnik - Zagreb, 2017, str. 51.

³⁵ Prema ovom potpoglavlju, Restić, Cerva i Ranjina su pri ubikaciji prve crkve sv. Vlaha kao prostorne repera naveli samo samostan sv. Klare te Ranjinino „najdoličnije i glavno mjesto Dubrovnika, sa svih strana okruženo trgovom“. Nema ni traga Ranjininu spomenu dviju, gotovo istodobno sagrađenih crkava sv. Vlaha. Navodeći Anonimov zapis, Zelić spominje samo da je crkva bila „okružena trgovom luže“, ne upućujući široki krug čitateljstva (ovako bogato monografsko izdanje o, među Dubrovčanima iznimno cijenjenoj gradskoj crkvi, svakako, nije namijenjeno samo uskom krugu čitatelja unutar struke) na postojanje stare gradske Luže iza današnje katedrale (usp. bilj. 45). Potpoglavlje zaključuje sljedećim riječima: „Premda se u kolektivnom pamćenju i pisanim predajama sačuvala

nu metodologiju recentnog, ranije citiranog Rapanićeva teksta, ponovo ćemo pokušati revidirati mišljenja ostalih autora, ali i ona vlastita – uobličena prije dvadesetak godina.

Dubrovački analisti, Razzi i Cerva o položaju prve crkve sv. Vlaha

U ovom dijelu teksta, privremeno ćemo zamenariti arheološke ostatke pod dubrovačkom katedralom te ćemo na temelju povijesnih izvora, tj. prema pisanju analista, Razzija i Cerve pokušati razriješiti, prethodno iznesena, oprečna mišljenja eminentnih autora o položaju prve crkve sv. Vlaha te ih upotpuniti tumačenjima arhivskih dokumenata s tim u vezi. Kako bismo izbjegli eventualne nedorečenosti te olakšali čitateljima, donosimo u bilješkama citate izvornih tekstova analista prema Nodilovim izdanjima (sl. 7.).

Anonim trogodišnju gradnju prve crkve sv. Vlaha datira u 972. godinu. Kako bi što preciznije odredio njezin položaj, kao prepoznatljive prostorne odrednice navodi: *campo de lugia*, most kao jedini pristup gradu preko močvare i blata, Orlandov stup te kulu preko puta Sv. Vlaha koja je podignuta na obali mora i na obali močvare³⁸. Zbog trenutnoga prostornog rasporeda istoimenih spomenika u Dubrovniku, koji se bitno razlikuje u odnosu na ranosrednjovjekovno razdoblje, navedene repere je neophodno

poblize pojasniti, odnosno ubicirati. Stara Luža nalazila se južno od Vrata od Ponte³⁹, nasuprot apsidi romaničke katedrale. Određivanje položaja stare Luže omogućuju nam arhivski dokumenti. Dokument iz 27. lipnja 1327. godine donosi vijest o podizanju klupe *in platea ante berlinam*⁴⁰. Statut razlikuje prostor pred Dvorom – *platea* – i prostor dobiven nasipanjem močvare – *campus*⁴¹. Na trgu pred Dvorom navedeni dokument spominje i stup srama (*ante berlinam*). U zaključku Vijeća umoljenih iz 1362. godine, spominju se stara i nova Luža – *capetanei noctis* spavaju pod novom Lužom, a *domini de nocte* pod starom Lužom⁴². Raspored straža iz 1332. godine ukazuje na to da je stara Luža bila negdje između Vrata od Pustijerne i Vrata Divone⁴³. Položaj stare Luže potvrđuje i stari tlocrt Dubrovnika s početka 17. stoljeća⁴⁴ (sl. 4.) na kojem je ona nacrtana južno od Kneževa dvora, u nizu palača koje su se naslonile na gradski zid prema luci, južnije od Vrata od Ponte, nasuprot apsidi romaničke katedrale⁴⁵.

³⁸ „*Fu segnata Chiesa de S.to Blasio et fornita in anni 3; qual costò finita, come si vede al presente, in tuto ducati 13000, con campo de lugia in tutto intorno. Perchè l'è stata in questo locho, perziò fo passo, dove si potè passare in Ragusa, et in altro loco, perchè per tutto fu paludazzo; et in quel locho è stato un ponte, per lo qual pontesi pasava in Ragusa, et per altri lochi non si può intrare, perchè per tutto era fanchi tenazi et paladuzzo; at alla ditta (piazza) a cavo fu fatta statua di Orlando. Fu fatta una tore grande et grossa apresso S.to Biagio, et fu fornita in mesi dua, per cagione perchè havevan gran suspetto Ragusei de Bosnesi et de Venetiani; qual tore costò perperi 5000. Qual tore fu fata a lito de paludazzo, et a lito per mare, et per mezzo dello ponte per lo quali si intrava in Ragusa; et d'altra banda stava statua d'Orlando. In la qual tore stava tutta via regitore et governatore, che governava Ragusa...*“ *Annales Ragusini Anonymi item Nicoali de Ragnina. Scriptores: Volumen I.* (Prir. S. Nodilo), Zagreb, 1883, str. 22.

³⁹ Vrata od Ponte bila su dio srednjovjekovnoga gradskog zida prema luci. Ova vrata omogućavala su komunikaciju prostora gradske luke i komunalnog trga. Nalazila su se na području današnje Poljane Marina Držića, u neposrednoj blizini katedrale i Kneževa dvora (N. GRUJIĆ - D. ZELIĆ, Palača vojvode Sandalja Hranića u Dubrovniku, *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU-a u Dubrovniku* 48, Zagreb, 2010, str. 56.). Vrata od Ponte je moguće poistovjetiti s portom *S. Blasii* koja Gondola, dopunjavajući Restićevu kroniku, usputno spominje uz Lužu 1356. godine. *Chronica Ragusina Junii Restii (ab origine urbis usque ad annum 1451.) item Joaniis Gundulae (1451. - 1484.)*. (Prir. S. Nodilo), Zagreb, 1893, str. 392.

⁴⁰ *Libri reformationum. Tomus V. A. 1301. - 1336.* [Monumenta Ragusina]. (Prir. J. Gelcich), Zagreb, 1897, str. 244.

⁴¹ *Statut grada Dubrovnika (1272.)*. (Prir. A. Šoljić, Z. Šundrica, A. Veselić), Dubrovnik, *passim*. Iscrpnije o definiranju prostora koji se podrazumijeva pod terminom *campus* vidi u Ž. PEKOVIĆ, *Dubrovnici. Nastanak i razvoj srednjovjekovnog grada*. Split, 1998, str. 25-26.

⁴² *Libri reformationum. Tomus III. A. 1359. - 1364.* [Monumenta Ragusina]. (Prir. J. Gelcich), Zagreb, 1895, str. 193.

⁴³ *Libri reformationum. Tomus V. A. 1301. - 1336.* [Monumenta Ragusina]. (Prir. J. Gelcich), Zagreb, 1897, str. 347.

⁴⁴ Navedeni tlocrt grada prvi put objavljen u: I. PRINCIPE, Tri neobjavljene karte Dubrovnika iz XVI. - XVII. st., *Dubrovnici* 1, Dubrovnik, 1990, str. 191-202.

⁴⁵ O ubikaciji stare Luže vidi u: Ž. PEKOVIĆ, *Du-*

sl. 4. Tlocrt Dubrovnika oko 1600. godine s označenim položajem stare Luže (*Piante e vedute di città*, sign. Corte, Biblioteca antica, br. 178, zbirka *Vojna arhitektura*, Državni arhiv u Torinu).

Orlandov stup se u 10. stoljeću, kada Anonim datira ovu crkvu, nikako nije mogao nalaziti na današnjem mjestu, zbog toga što je duboka uvala, dijelom močvarna, nasuta tek u 13. – 14. stoljeću⁴⁶, što znači da je tri stoljeća prije to mjesto bilo pod muljevitim morem. Na današnje mjesto postavljen je nakon izgradnje

nove gradske Luže – tek 1356. godine⁴⁷. Osim arhivskih dokumenata, i sami analisti i stariji povjesničari se uglavnom slažu da se nalazio uz most kojim se prilazilo Dubrovniku, a Ranjina ističe da se nalazio istočno od mosta, što se poklapa s okvirnim položajem stare Luže⁴⁸.

brovnik. *Nastanak i razvoj srednjovjekovnoga grada*. Split, 1998, str. 103-105. – Ž. PEKOVIĆ, *Nastanak i razvoj Crkve sv. Vlaha u Dubrovniku*, *Dubrovnik 5*, Dubrovnik, 1994, str. 51. – Ž. PEKOVIĆ, *Nastanak i razvoj katedralnog sklopa u Dubrovniku*, u: *Tisuću godina dubrovačke (nad)biskupije: zbornik radova znanstvenog skupa u povodu tisuću godina uspostave dubrovačke (nad)biskupije/metropolije (998. - 1998.)*, (ur. Ž. Puljić, N. A. Ančić), Dubrovnik - Split, 2001, str. 528. Usp. i M. MEDINI, *Starine dubrovačke*. Dubrovnik, 1935, str. 257. – O palači koja je preslojila staru Lužu vidi u: N. GRUJIĆ - D. ZELIĆ, *Palača vojvode Sandalja Hranića u Dubrovniku*, *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU-a u Dubrovniku* 48, Zagreb, 2010.

⁴⁶ O razvoju grada i nasipanju močvare vidi Ž. PEKOVIĆ - K. BABIĆ, *Predgrađe dubrovačke Civitas*, *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU-a u Dubrovniku* LV/1, 2017, str. 1-23.

⁴⁷ *Libri reformationum. Tomus II. A. 1347. - 1352., 1356. - 1360., additamentum A. 1301. - 1305., 1325. - 1336. [Monumenta Ragusina]*. (Prir. J. Gelcich), Zagreb, 1882, str. 150, 151, 164. – Ž. PEKOVIĆ, *Dubrovnik. Nastanak i razvoj srednjovjekovnoga grada*. Split, 1998, str. 103. – Ž. PEKOVIĆ, *Nastanak i razvoj Crkve sv. Vlaha u Dubrovniku*, *Dubrovnik 5*, Dubrovnik, 1994, str. 50-51. – Ž. PEKOVIĆ, *Nastanak i razvoj katedralnog sklopa u Dubrovniku*, u: *Tisuću godina dubrovačke (nad)biskupije: zbornik radova znanstvenog skupa u povodu tisuću godina uspostave dubrovačke (nad)biskupije/metropolije (998. - 1998.)*, (ur. Ž. Puljić, N. A. Ančić), Dubrovnik - Split, 2001, str. 527-528.

⁴⁸ Pojavu Orlandova stupa u Dubrovniku, analisti vezuju uz priču o Francuzu Orlandu koji je spasio grad od saracenske opsade nakon čega su mu Dubrovčani, kao simboličan čin zahvale, podigli kip. Analisti bilježe ovaj događaj s tim da datacije variraju u okviru druge polovine 8. stoljeća.

Anonim pod 783. godinom navodi: „*Le sue statue feze far dove fo ponte, per lo qual si pasava a Raguxa: perche (perciò) il feze a quel loco, perchè in Colfo no si*

Da današnji položaj nije ujedno i izvorni položaj Orlandova stupa uvidio je još odavno Milorad Medini, ali budući da je pošao od pretpostavke da se jedini prilazni most Dubrovniku nalazio na Pilama, on razlikuje čak tri položaja spomenute skulpture. Prvo se nalazila na Pilama, zatim je premještena kod stare Luže⁴⁹, da bi u 14. stoljeću bila prebačena na mjesto na kojem i danas stoji⁵⁰. Ilija Mitić je u potpunosti odbacio vjerodostojnost pisanja Anonima, a samim tim i Ranjine, Razzija i Cerve, o Orlandovom junačkom oslobođenju Dubrovnik od saracenske opsade u drugoj polovini 8. stoljeća te o postojanju Orlandova stupa u ovom gradu prije početka 15. stoljeća. U činu podizanja Orlandova stupa u Dubrovniku, Mitić prepoznaje iskaz neovisnosti od Venecije te simbolično priklanjanje hrvatsko-ugarskom kralju Sigismundu koji je ujedno bio i grof njemačke pokrajine Brandenburg na čijem su području zabilježeni brojni slični kipovi s likom Rolanda. Autor donosi cijeli niz arhivskih dokumenata na temelju

poteva habitare per caxon sua; e lui si feze al ponte, perchè fo liberator de nostra Raguxa. " *Annales Ragusini Anonymi item Nicoali de Ragnina. Scriptores: Volumen I.* (Prir. S. Nadilo), Zagreb, 1883, str. 11.

Ranjina zapisuje isti događaj te ga datira u 788. godinu: „*Per la qual cosa li Ragusei, per la sua mirabile vittoria, poseno la statua sua di marmoro spora lo ponte, per lo quale si passava a Ragusa, (in modo) che risguardava lo ponte in ver levante, armato con la spada in mano, a perpetuale memoria per lo signor Francese, per dat intender lui esser stati liberatore di Ragusa.*“ *Annales Ragusini Anonymi item Nicoali de Ragnina. Scriptores: Volumen I.* (Prir. S. Nodilo), Zagreb, 1883, str. 188.

Restić ga usputno spominje tek 1400. na današnjem mjestu. *Chronica Ragusina Junii Restii (ab origine urbis usque ad annum 1451.) item Joaniis Gundulae (1451. - 1484.).* (Prir. S. Nodilo), Zagreb, 1893.

Razzi epizodu o Orlandovu junačkom djelu, kao i postavljanje njegova kipa datira u 784. godinu kada „Senat u njegovu čast podignu i lijepi kip, koji se do dana današnjega nalazi na glavnom trgu.“ S. RAZZI, *Povijest Dubrovnik.* (Prir. S. Krsić, I. Grgić, A. Paljetak), Dubrovnik, 2011, str. 29.

Cerva navodi 774. godinu: „Spomen na ovaj događaj još čuva mramorni kip Rolanda u obliku oklopljena vojnika s isukanim mačem. Nekoć se nalazio iznad mosta na putu u grad, a sada je smješten s pročelja tržnice.“ S. M. CERVA, *Prologomena za svetu Dubrovačku metropoliju.* (Prir. R. Seferović), Zagreb - Dubrovnik, 2012, str. 272-273.

⁴⁹ Vidi bilj. 45.

⁵⁰ M. MEDINI, *Starine dubrovačke.* Dubrovnik, 1935, str. 257-259.

kojih zaključuje da je današnji Orlandov stup na svoje mjesto na Placi postavljen u svibnju 1419. godine kada je zamijenio prethodni koji je vrlo kratko stajao na istom mjestu, a koji je vjerojatno bio samo priljubljen uz postojeći stup srama⁵¹. Iako ne možemo u potpunosti potvrditi istinitost legende o Orlandovom junačkom izbavljenju Dubrovnik od saracenske opsade, nije ju opravdano ni u potpunosti odbaciti. Naime, gotovo se uvijek u legendama krije neki povijesni događaj koji posluži kao njezino narativno ishodište. Tako je za stvaranje prethodno spominjane legende vrlo vjerojatno poslužilo sjećanje na saracensku petnaestomjesečnu opsadu Dubrovnik koja se uistinu dogodila tijekom 866. i 867. godine⁵², na što je davno ukazao Milorad Medini koji ne sumnja u vrlo rano postojanje kipa Orlanda, kao i saracenskog vođe Spucenta u Dubrovniku⁵³.

Mitić je preuzeo Beritićevu tezu o postanku grada na otočiću kojem se pristupalo mostom na Pilama⁵⁴, ali je potpuno odbacio mogućnost postojanja Orlandova stupa na bilo kojem mjestu osim na današnjem na Placi, iako je i sam Beritić prihvatio kao vjerodostojnu vijest analista da se Orlandov kip nalazio uz most kojim se prilazilo gradu⁵⁵. Osim toga, Mitićevo tumačenje dokumenta iz 1417., kojim Malo vijeće sklapa ugovor s klesarom Antunom da napraviti novi stup s Orlandom i izriekom navodi da bude izrađen po uzoru na stari⁵⁶, vrlo je upitno. Naime, iako u navedenom dokumentu nije spomenuto da se taj stariji Orlando, prema kojem treba napraviti novoga, nalazio na istom mjestu, Mitiću se to podrazumijeva. Međutim, stariji Orlando, koji je spomenut u ovom dokumentu, mogao se, jednako tako, nalaziti i na

⁵¹ I. MITIĆ, *Orlandov stup u Dubrovniku.* Dubrovnik, 2007. – Isti tekst pod istim naslovom objavljen u *Anallima Historijskog instituta Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku X-XI*, 1996, str. 233-254.

⁵² Detaljnije o opsadi vidi u V. FORETIĆ, *Povijest Dubrovnik do 1808. I. dio: Od osnutka do 1526.* Zagreb, 1980, str. 19-20.

⁵³ M. MEDINI, *Starine dubrovačke.* Dubrovnik, 1935, str. 258.

⁵⁴ I. MITIĆ, *Orlandov stup u Dubrovniku.* Dubrovnik, 2007, str. 6.

⁵⁵ L. BERITIĆ, *Utvrdjenja grada Dubrovnik.* Dubrovnik, 1989, str. 16.

⁵⁶ I. MITIĆ, *Orlandov stup u Dubrovniku.* Dubrovnik, 2007, str. 9, bilj. 12, i ondje citirani dokument.

nekom drugom mjestu. Iako analisti i stariji povjesničari ovaj događaj datiraju u kraj 7. stoljeća – tj. cijelo stoljeće prije no što su Saraceni uistinu opsjeli Dubrovnik – njihove zapise ne smijemo odbaciti kao apsolutno nevjerodostojne.

Nakon vrlo kratkoga pregleda informacija koje donose analisti i stariji povjesničari Dubrovnika, kao i pregleda relevantne literature, možemo zaključiti kako se Orlandov stup prvotno nalazio negdje između današnje ulice Lučarica – tj. „mosta“ kojim se prilazilo naselju na poluotoku preko močvarno-morskog područja duboke uvale – i stare Luže koja se nekada nalazila negdje ispred glavnog ulaza u baroknu dubrovačku katedralu, a iza apside romaničke katedrale.

Kao sljedeći prostorni reper, navedena je kula za kneza, podignuta u neposrednoj blizini prve crkve sv. Vlahu. Kao što smo već naveli, starija historiografija spomenutu kulu smješta kod Vrata od Pila⁵⁷, a Beritić je poistovjećuje s ostatcima Kule od Pila, na području serpentine među unutarnjim i vanjskim Vratima od Pila⁵⁸. Serpentina na Pilama je u potpunosti arheološki istražena tijekom 2007. i 2008. godine prilikom čega nisu pronađeni ostatci neke ranije kule, mosta ili jarka⁵⁹. Potez zapadnih zidina s pripadajućim kulama – od Kule od Pila do Minčete – podignut je tek u drugom desetljeću 14. stoljeća⁶⁰, stoga kulu za kneza, sagrađenu

uz prvu crkvu sv. Vlahu, nije opravdano tražiti na Pilama, već na prostoru između Pustijerne i Kneževa dvora.

Nikola Ranjina potanko pripovijeda čudo sv. Vlahu, koje se dogodilo 971. godine, nakon čega je proglašen gradskim zaštitnikom te je njemu u čast podignuta crkva u kojoj se obilježavao samo njegov spomen-dan, a na čijem je mjestu kasnije sagrađena crkva sv. Klare⁶¹. Pod 972. godinom, Ranjina izriječom navodi izgradnju dviju crkava posvećenih ovom patronu. Pri eksplikaciji položaja prve crkve, ističe da je podignuta na najdostojanstvenijem i glavnom mjestu u gradu *con lo campo tutto in torno*. Uz spomenuto mjesto vezuje i popravljeni most – jedni prilaz gradu jer je sve ostalo bilo blato i morska voda. Uz ishodište mosta spominje i Orlandov kip. Kao prostorne odrednice druge (istovremene) crkve istog titulara, prema njegovu pisanju datirane iste – 972. godine – Ranjina navodi sintagmu *allo cavo della città*. Ovaj položaj nalazio se na zapadu grada odakle je grad mogao biti bolje i pažljivije čuvan od neprijatelja, kako piše Ranjina. To mjesto je kasnije ustupljeno redovnicama sv. Klare za obitavanje kao uspomena na pobjedu. Nakon spomena ove druge crkve, Ranjina piše o kuli za kneza za koju ističe da se nalazi uz spomenutu crkvu sv. Vlahu – zapadno od nje, te da je sagrađena na obali mora i obali močvare, uz most kojim se prilazilo Dubrovniku. Knez je, prema njegovu pisanju, obitavao u toj kuli oko petsto godina nakon čega je u blizini podignut Kaštel sv. Marka⁶². Pod Kaštelom sv. Marka

⁵⁷ M. MEDINI, *Starine dubrovačke*. Dubrovnik, 1935, str. 66, 146, 255, 259.

⁵⁸ L. BERITIĆ, Ubikacija nestalih gradjevinskih spomenika u Dubrovniku, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji* 10, Split, 1956, str. 22-23. – L. BERITIĆ, *Utvrdjenja grada Dubrovnika*. Dubrovnik, 1989, str. 16-17.

⁵⁹ Ž. PEKOVIĆ - K. BABIĆ, Defensive systems of the Pile Gates in Dubrovnik, u: *Fortifications, defence systems, structures and features in the past, 4th International Conference of MEDieval Archeology, Zagreb, 7th – 9th June 2017.*, (ur. T. Tkalčec), (tekst u tisku). – Ž. PEKOVIĆ - K. BABIĆ, Razvoj zapadnog ulaza u grad Dubrovnik od 13. do polovine 16. stoljeća, tekst u ovom broju *Starohrvatske prosvjete*.

⁶⁰ Ž. PEKOVIĆ, Građevni razvoj zvonika franjevačke crkve u Dubrovniku, *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske* 17, Zagreb, 1993, str. 101-108. – Ž. PEKOVIĆ - K. BABIĆ, Defensive systems of the Pile Gates in Dubrovnik, u: *Fortifications, defence systems, structures and features in the past, 4th International Conference of MEDieval Archeology, Zagreb,*

7th – 9th June 2017., (ur. T. Tkalčec), (tekst u tisku). – Ž. PEKOVIĆ - K. BABIĆ, Razvoj zapadnog ulaza u grad Dubrovnik od 13. do polovine 16. stoljeća, tekst u ovom broju *Starohrvatske prosvjete*.

⁶¹ „*Ordinando, terminorno per tutte le voci et ballotte, quanto consiglio de nobili, tanto tutta la plebe, ad laude et gloria dell' omnipotente Iddio, et ad honore di santo Blasio, mediante la cui (protezione) vittoria ottennero li Ragusei dalli Veneziani: feceno, (cioè), edificar el tempio, et che in quella ecclesia si celebrasse solennemente la sua festa in quello loco, dove poi fu fatta la ecclesia de santa Clara, assu, endolo per loro avvocato et patrone protectore, et confalone sopra tutti li altri, non rivoando mai in alcun aonfalone, nè officj alla sua laude lassare.*“ *Annales Ragusini Anonymi item Nicoali de Ragnina. Scriptores: Volumen I.* (Prir. S. Nodilo), Zagreb, 1883, str. 201.

⁶² „...*fu assegnato di fabricarsi la chiesa in honnore di santo Blasio, in più degno et principal loco di Ragusa,*

podrazumijeva se Knežev dvor u kojem je bila kapela sv. Marka koja je, nakon oslobođanja od Venecije, porušena⁶³.

Ranjinina ubikacija prve crkve sv. Vlaha ne iziskuje neka dodatna objašnjenja jer navo-

con lo campo tutto intorno; et fu fabricata allo passo, dove si passava in Ragusa. In quello logo fu rinnovato il ponte, perchè per altro ponte non si passava, perchè tutto era fango et acqa marina. Et allo capo de ditto ponte fu reformata la statua d'Orlando, per perpetual memoria dello signor Francese. Et altra ecclesia di preditto martire fu edificata allo cavo della città, di parte de punente, dov'esso haveva più, e con maggior diligencia, guardato la città dalli nemici. Quale di poi fu dana per habitation alle monache di santa Chiara, per memoria di tal victoria. Di poi lo reggitor con tutto lo consiglio, la festa di santo Blasio. Fa grande solemnità alla piazza, et alla octava sua fa cantar ufficj a s. Blasio.

Del detto anno fecero una torre grande appresso alla chiesa di detto santo Blasio, dalla banda di ponente, et fornita in due mesi, per cagione che li Ragusei havevano gran suspetto dei Venetiani et Bosnesi; et costò, fornita dallo erario publico, pp. 5000. Et fabricata fu al lito de paludazzo et al lito di mare, per mezzo dello ponte, per lo quale si passava a Ragusa. E di altra banda stava la statua di Orladno. Nella qual torre ordinorno habitare lo reggitore della città, lo quale era creato in quel tempo, et si mutava ogn' anno. Et habitava in detta torre; et dura tal legge da circa anni 500. Et li apresso alla torre, o ver palazzo, feceno lo senato, per nobili convocareem benchè poi fu chiamata quella torre castello di san Marco.“ Annales Ragusini Anonymi item Nicoali de Ragnina. Scriptores: Volumen I. (Prir. S. Nodilo), Zagreb, 1883, str. 201-202.

⁶³ Iscrpnije o Kneževoj kuli ili Kuli od zvona, arhitektonskom nukleusu budućeg Dvora, vidi u N. GRUJIĆ, Knežev dvor u Dubrovniku prije 1435. g., *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji* 40, Split, 2003/2004, str. 152-153, 156-157. – L. BERITIĆ, *Utvrđenja grada Dubrovnika*. Dubrovnik, 1989, str. 28. – M. MEDINI, *Starine dubrovačke*. Dubrovnik, 1935, str. 152.

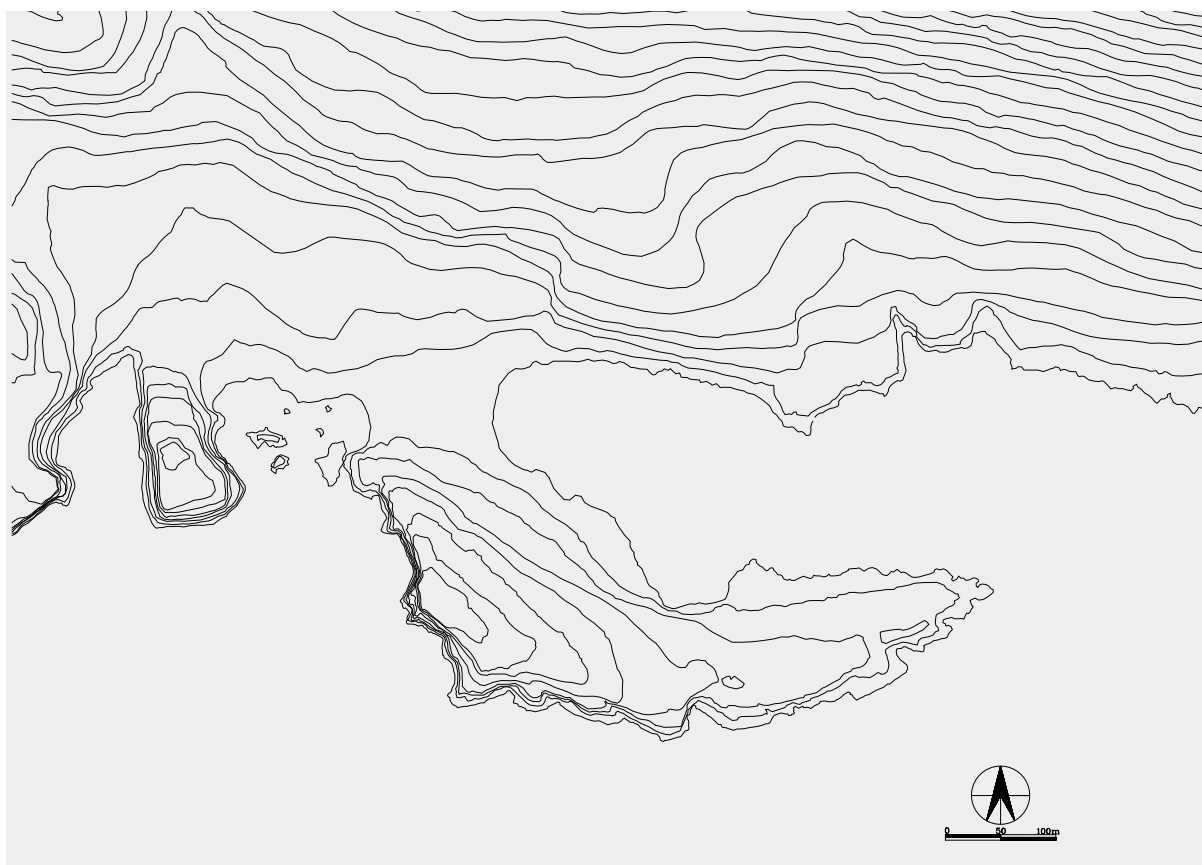
Crkvu sv. Marka u Kneževu dvoru, Milorad Medini je poistovjetio s crkvom Sv. Spasa od močvare (*Sancti Salvatoris de Palude*) koju je ubicirao na mjesto Kule *de la pena* (kula iznad podzemnih zatvora na mjestu današnjeg kazališta). Prema njegovu mišljenju, ova je crkva, nakon uspostave mletačke vlasti, promijenila titulara te postala crkva sv. Marka (M. MEDINI, *Starine dubrovačke*. Dubrovnik, 1935, str. 150-152, bilj. 340 (str. 294-295)). Lukša Beritić donosi niz dokumenata na temelju kojih je ubicira preko puta Kneževa dvora, stoga se valja prikloniti njegovoj ubikaciji (L. BERITIĆ, Ubikacija nestalih gradjevinskih spomenika u Dubrovniku, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji* 10, Split, 1956, str. 61-62).

di gotovo iste prostorne repere kao Anonim, a njih smo prethodno detaljno objasnili. Međutim, vrlo je znakovito spominjanje i druge crkve istoga titulara koja je, prema njegovim analima, također sagrađena 972. godine. Njezino prostorno određenje *allo cavo della città* na prvi pogled je malo konfuzno. Prema rječničkoj definiciji talijanski leksem *cavo* odgovara hrvatskim leksemima *šupljina*, *udubina*, *okno*⁶⁴. Iz nastavka teksta doznajemo da se taj položaj nalazi na zapadu grada odakle je s najvećom pomnjom i pažnjom grad čuvan od neprijatelja. Kako bismo uspješno razriješili zagonetku položaja koju je Ranjina postavio pred čitatelje, neophodno je pristupiti analizi prirodne konfiguracije poluotoka, kao i analizi toponima koji su i danas živi u svijesti domicilnog stanovništva. Krenimo od prirodne konfiguracije zapadnog dijela poluotoka na kojem je nastao i postupno se širio Dubrovnik. Iz nekoliko perspektivnih crteža, izrađenih na temelju sondažnog utvrđivanja prirodne konfiguracije terena, jasno je vidljivo skokovito, strmo padanje terena od vrha poluotoka s Kaštelom sv. Marije prema zapadnom kraju poluotoka, odnosno uvali Kalarinji i Pilama. Velika visinska razlika vrha poluotoka u odnosu na razinu Kalarinje i Pila rezultirala je velikom visinom srednjovjekovnih zapadnih zidina koja doseže čak 22 metra⁶⁵ (sl. 5.). U Ranjininoj slikovitoj sintagmi *allo cavo della città* možda je moguće razabrati upravo prirodnu konfiguraciju terena zapadnog dijela poluotoka odnosno visinske skokove strmih litica koje se od Kaštela spuštaju prema Pilama i Kalarinji. Kao usporedbu navodimo mikrotoponim *Jamine* koji se odnosi na područje franjevačkog samostana na Prije-kom. Motivaciju kreiranja navedenog mikrotoponima moguće je prepoznati upravo u konfiguraciji terena, tj. skokovitim i strmim donjim obroncima Srđa⁶⁶.

⁶⁴ M. DEANOVIĆ - J. JERNEJ, *Talijansko-hrvatski rječnik*. Zagreb, 1991, str. 166.

⁶⁵ O prirodnoj konfiguraciji terena detaljnije vidi u: Ž. PEKOVIĆ, *Dubrovnik. Nastanak i razvoj srednjovjekovnoga grada*. Split, 1998, str. 17-28.

⁶⁶ Detaljno o prirodnoj konfiguraciji ovog područja i o ubikaciji Jamina vidi u: Ž. PEKOVIĆ, *Građevni razvoj zvonika franjevačke crkve u Dubrovniku, Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske* 17, Zagreb, 1993, str. 91-93, 99.

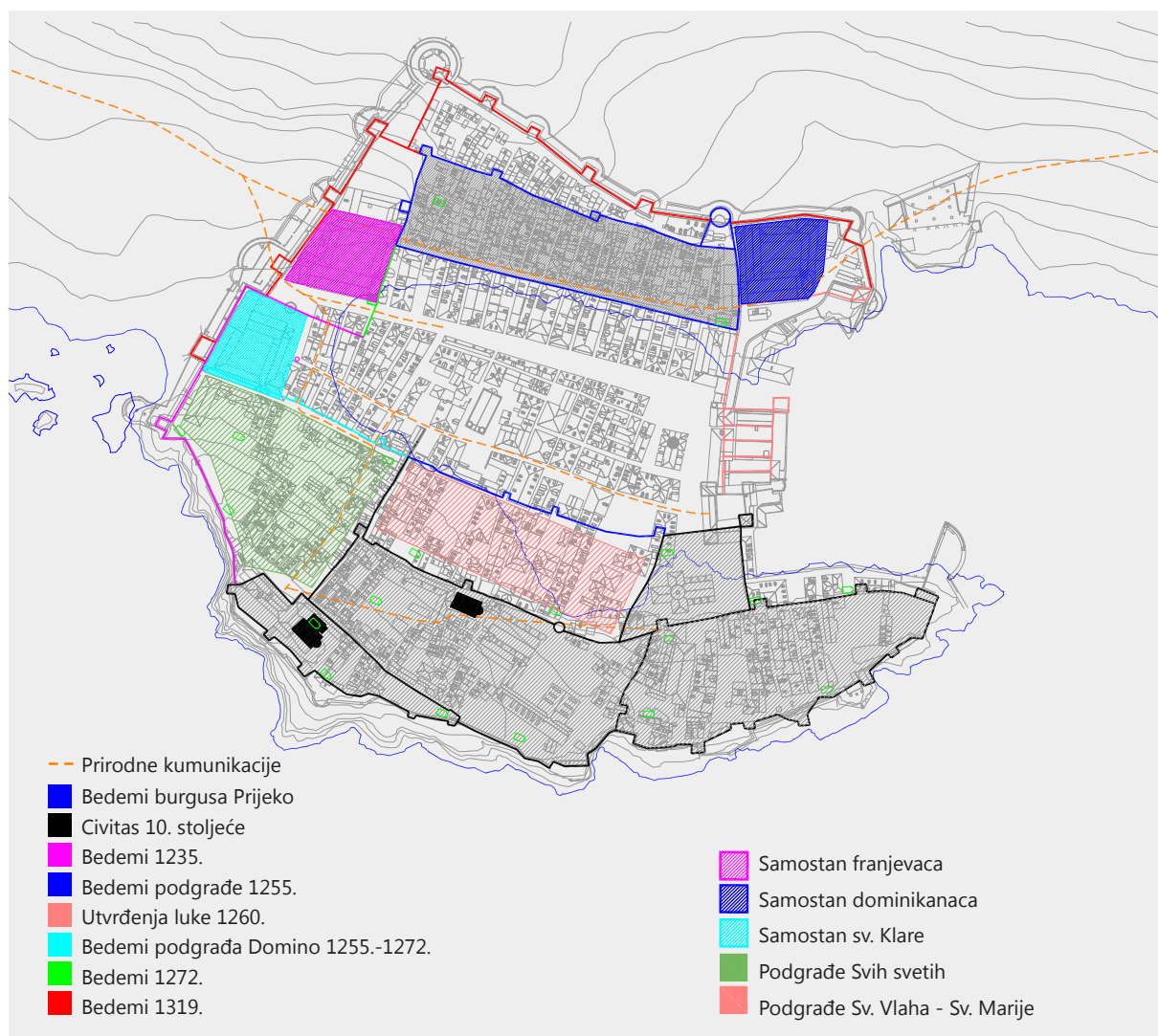
sl. 5. Prirodna konfiguracija terena na kojem se razvio Dubrovnik (prema: Ž. Peković, 1998.).

Toponomastička analiza mikrotoponima ovog dijela stare dubrovačke jezgre ukazuje nam na još jedno moguće tumačenje spominjane sintagme. Naime, i danas postoji mikrotoponim *Rupe* koji je semantički vrlo blizak talijanskom leksemu *cavo*. Postoje dvije ulice koje nose ovo ime: Od Rupa i Za Rupama u neposrednoj blizini Etnografskog muzeja Rupe koji je organiziran unutar nekadašnje zgrade žitnice Dubrovačke Republike⁶⁷. *Rupe* se, dakle, odno-

se na podzemne silose za žito koji su uklesani u živoj stijeni. Žito, kao jedno od osnovnih prehrambenih namirnica, bilo je iznimno važno za opstanak grada, točnije njegova ljudstva. Iščitavanjem citiranih tekstova dubrovačkih analista i starijih povjesničara, jasno je koliku su pažnju posvećivali predanom bilježenju pojave gladi⁶⁸ i epidemija zaraznih bolesti koje, izuzev rata, predstavljaju najveću pogibelj. Izlazak iz nebrojenih teških situacija Dubrovčani su iznalazili u zavjetovanju svetcima i pribavljanju njihovih relikvija, što je rezultiralo izgradnjom brojnih crkava. Bez dodatne eksplikacije, jasno je koliko je dragocjeno i neophodno bilo posjedovati žito. Postojanje žitnih silosa, tzv.

⁶⁷ Zgrada žitnice Dubrovačke Republike sagrađena je u 16. stoljeću, što nam potvrđuje zaključak Vijeća umoljenih donesen 26. ožujka 1541. godine. *Cons. Rog.* 45, 122-122 v. – L. BERITIĆ, Ubikacija nestalih gradjevinskih spomenika u Dubrovniku, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji* 10, Split, 1956, str. 43-44. – Dokumente u kojima se spominje ova zgrada vidi u: L. BERITIĆ, *Utvrdjenja grada Dubrovnika*. Dubrovnik, 1989, str. 144, 145, 152. – R. IVANČEVIĆ, Dubrovačka žitnica Rupe i podrumi Dioklecijanove palače: utjecaj antike na dubrovačku renesansu, *Dubrovnik*, n. s. 6, sv. 4, 1995, str. 233-241. – P. JEMO, Žitnica Rupe, u: *Obnova Dubrovnika 1979. - 1989.* (Ur. S. Knežević), Dubrovnik, 1989, str. 133-136.

⁶⁸ Kao primjer ističemo samo neke godine kada je, prema analistima, zavladao glad u Dubrovniku: 1272., 1292., 1293., 1503., 1537., 1539. Opširnije vidi u *Annales Ragusini Anonymi item Nicoali de Ragnina. Scriptores: Volumen I.* (Prir. S. Nodilo), Zagreb, 1883, str. 34, 35, 90, 102, 223, 293. – Razzi je pojavu velike gladi u Dubrovniku zabilježio 1272., 1539., 1544. Opširnije vidi u S. RAZZI, *Povijest Dubrovnika*. (Prir. S. Kراسić, I. Grgić, A. Paljetak), Dubrovnik, 2011, str. 57, 116, 125.

sl. 6. Razvoj bedema Dubrovnika (prema: Ž. Peković - K. Babić, 2017.).

rupa, dokumenti potvrđuju na području neka-
dašnjeg Samostana sv. Andrije⁶⁹, obližnjega,
također srušenog Samostana sv. Marka (sv.
Bartolomeja)⁷⁰ i u Samostanu sv. Klare⁷¹. Naj-

stariji poznati spomen *rupa* potječe iz 1389.
godine kada je Veliko vijeće ovlastilo kneza i
Malo vijeće da izdaju naredbu o gradnji jednog
ili više podzemnih silosa za žito⁷². Postojanje
rupa na zapadnom dijelu poluotoka, potvrđu-
je odluka Malog vijeća iz 1410. godine da se
na nekoliko mjesta naprave podzemni silosi
za žito, i to u podrumu nad cisternom Doma
staraca, zatim u podrumu Samostana sv. Mar-
ka i Samostana sv. Andrije te ispod dijela kuće
Samostana sv. Andrije, kao i pod općinskim
ulicama⁷³. Iz popisa količina općinskog žita iz

⁶⁹ O Samostanu sv. Andrije, srušenom u potresu 1667.
godine, opširnije vidi u L. BERITIĆ, Ubikacija nes-
talih građevinskih spomenika u Dubrovniku, *Prilozi
povijesti umjetnosti u Dalmaciji* 10, Split, 1956, str.
72-74.

⁷⁰ O Samostanu sv. Marka (sv. Bartolomeja) srušenom
u potresu 1667. godine opširnije vidi u L. BERITIĆ,
Ubikacija nestalih građevinskih spomenika u Du-
brovniku, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji* 10,
Split, 1956, str. 74-76.

⁷¹ Lukša Beritić je donio cijeli niz dokumenata koji
potvrđuju da su Rupe postojale i prije izgradnje
zgrade žitnice Dubrovačke Republike (Etnografski
muzej Rupe). L. BERITIĆ, Ubikacija nestalih gra-
đevinskih spomenika u Dubrovniku, *Prilozi povi-
jesti umjetnosti u Dalmaciji* 10, Split, 1956, str. 43-
46. – L. BERITIĆ, *Utvrđenja grada Dubrovnika*.
Dubrovnik, 1989, str. 54.

⁷² *Reform.* 28, 130 v. – L. BERITIĆ, Ubikacija nestalih
građevinskih spomenika u Dubrovniku, *Prilozi povi-
jesti umjetnosti u Dalmaciji* 10, Split, 1956, str. 44.

⁷³ *Reform.* 33, 166. – L. BERITIĆ, Ubikacija nestalih
građevinskih spomenika u Dubrovniku, *Prilozi povi-
jesti umjetnosti u Dalmaciji* 10, Split, 1956, str. 44.

1499. godine, proizlazi da se pod Samostanom sv. Andrije nalazilo barem dvadeset dvije *rupe*, pod Samostanom sv. Markom njih šest, a pod Domom staraca tri⁷⁴. Većina *rupa* je uništena u potresu 1667. godine, ali su neke od njih uočene tijekom istraživanja intenzivno provedenih nakon potresa 1979. godine⁷⁵. *Rupe* su arheološki potvrđene i tijekom sondiranja Samostana sv. Klare⁷⁶.

Iako su *rupe*, kao što je prethodno istaknuto, prvi put spomenute tek u posljednjoj četvrtini 14. stoljeća – što naizgled dovodi u pitanje naše tumačenje sintagme *allo cavo della città*, koja se odnosi na 972. godinu – treba imati u vidu da je njezin autor živio i pisao u Dubrovniku u 16. stoljeću kada su sve navedene *rupe* još itekako postojale i obnašale svoju funkciju. Stoga nije nemoguće da se Ranjina pri preciznijem prostornom određenju druge crkve sv. Vlaha iz 972. godine, poslužio upravo *rupama* čiji je položaj, zbog egzistencijalne važnosti, bio zasigurno izvrsno poznat ondašnjim Dubrovčani-
ma.

Spominjući *šupljine* – *rupe* na zapadu, Ranjina navodi da se s toga položaja čuvalo grad s najvećom oprežnošću i pomnjom. Prirodne strmine zapadnog dijela poluotoka, svakako, ne idu potencijalnom neprijatelju u prilog. Međutim, prilikom tumačenja ovog navoda valja imati na umu da su tek u 13. stoljeću sagrađene zapadne zidine na mjestu na kojem i danas stoje. Dakle, u 10. stoljeću ova je druga crkva sv. Vlaha podignuta izvan gradskih zidina, vjerojatno kao zalag Dubrovčana za nebesku zaštitu grada od neprijatelja koji bi ga mogli napasti s kopna.

Posljednja prostorna odrednica druge crkve sv. Vlaha je Samostan sv. Klare. Anonim ovaj samostan i njegove redovnice uopće ne spominje, što je moguće tumačiti ranim nastankom

njegova djela⁷⁷. Ranjina⁷⁸ i Restić⁷⁹ navode da je samostan sagrađen 1290. godine kod crkve sv. Vlaha, s tom razlikom da potonji navodi podatak da su redovnice ovoga samostana prije obitavale kod crkve sv. Vida na Pilama. Gdje se točno na Pilama nalazila ova crkva, nije nam poznato. Beritić ističe da se ova crkva spominje u dokumentima⁸⁰ krajem 13. stoljeća te da je poznato da su uz nju živjele klarise prije 1290. godine kada je izgrađen samostan⁸¹. Navedeni

⁷⁷ Analizirajući jezik anala, kao i prisutnost, odnosno odsutnost podataka koje donosi Anonim, Milorad Medini je opravdano došao do zaključka da su napisani vrlo rano – tijekom 11. ili najkasnije početkom 12. stoljeća. Naime, Anonimu nije poznata crkva sv. Petra Velikoga po kojoj je nazvan cijeli seksterij, kao ni crkva Svih svetih koja je u 13. stoljeću poslužila kao polazna točka za regulaciju gradskih ulica. Osim toga, Anonim ne spominje samostane franjevac, dominikanaca ni klarisa. Opširnije o dataciji Anonimova teksta vidi u: M. MEDINI, *Starine dubrovačke*. Dubrovnik, 1935, str. 7-27. Nodilo rukopis datira u 14. stoljeće. *Annales Ragusini Anonymi item Nicoali de Ragnina. Scriptorum: Volumen I.* (Prir. S. Nadilo), Zagreb, 1883, str. V.

⁷⁸ „Il monasterio di santa Chiara fu quest'anno fabricato appresso la chiesa di santo Biagio, qual era fabricato in tempo della guerra di Venetiani; dove fu ordinato, che in quel monasterio stiano 80 pulcelle, sotto el titolo di santa Chiara et sua religione, tutte figliuole de nobili.“ *Annales Ragusini Anonymi item Nicoali de Ragnina. Scriptorum: Volumen I.* (Prir. S. Nadilo), Zagreb, 1883, str. 222-223.

⁷⁹ „Bonaventura, frate dell' ordine di s. Francesco, questo anno tu consecrato per' arciveseovo di Ragusa da Nicolo IV. Ed in tempo suo fu fabbricato il monastero di s. Chiara appresso l' antica chiesa di s. Biagio, perciocchè quelle monache abitavano in una casa appresso la chiesa di s. Vito alle Pille. La causa di ridurle dentro la città fu perchè Orossio, benchè avesse fatto nuovi trattati, con tutto ciò istigato dai Cattarini, con li quali ancor durava la differenza del deposito preso da loro, faceva spesse incursioni sin alla città, e si ricoveravano i suoi in quel monasterj, che erano di fuori.“ *Chronica Ragusina Junii Restii (ab origine urbis usque ad annum 1451.) item Joannis Gundulae (1451. - 1484.)*. (Prir. S. Nadilo), Zagreb, 1893, str. 101.

⁸⁰ Beritić se ne poziva na egzaktne dokumente. Ipak, crkva sv. Vida se uistinu spominje krajem 13. stoljeća, ali se ni u jednom dokumentu ne precizira gdje se ona nalazi. Usp. *Spisi dubrovačke kancelarije. Knjiga I. Zapisi notara Tomazina de Savere (1278. - 1282.)*. (Prir. G. Čremošnik), Zagreb, 1951, doc.: 152 (str. 40), 486 (str. 145), 1103 (str. 326).

⁸¹ L. BERITIĆ, Ubikacija nestalih gradjevinskih spome-

⁷⁴ *Debata notarie pro comuni 1*, 101v-102. – L. BERITIĆ, Ubikacija nestalih gradjevinskih spomenika u Dubrovniku, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji* 10, Split, 1956, str. 45.

⁷⁵ Lokalitet *Na Andriji* arheološki je u potpunosti istražen te su u nizu samostana pronađene rupe za čuvanje žita, njih dvadesetak, sličnih oblika i veličina kao u žitnici Rupe. *Obnova Dubrovnika 1979. - 1989.* (Ur. S. Knežević), Dubrovnik, 1989, str. 133.

⁷⁶ Arheološka istraživanja izvršio je Arheološki muzej iz Dubrovnika pod vodstvom Romane Menalo.

dokumenti, nažalost, ne pomažu njezinoj preciznijoj ubikaciji koja, za sada, ostaje upitna. Donoseći kratki pregled samostana klarisa u Hrvatskoj, Petar Bezina navodi da su „redovnice boravile izvan gradskih zidina, uz crkvu sv. Vida, a istom se 1290. preselile u grad“ kada su se nastanile „uz staru crkvu sv. Blaža, koja im je tada *predana* (istaknuli autori) u uporabu uz obvezu da svake godine, na osminu patrona crkve, dadu prikazati jednu misu“⁸². Pripovijedajući epizodu o dospijeću Kristove pelenice, vrlo vrijedne relikvije, u Dubrovnik, analisti spominju crkvu sv. Vida kod Vrata od Pustijerne⁸³, koja je porušena 1040. godine prilikom gradnje nadbiskupove palače⁸⁴. Budući da je Sv. Vid u Pustijerni srušen u prvoj polovini 11. stoljeća, dakle prije osnutka ovoga reda⁸⁵, te imajući u vidu da je riječ o klarisama čija regula sadrži i odredbu o strogoj klauzuri – koja je rezultirala redovitim podizanjem samostana izvan gradskih zidina – možemo prihvatiti Restićev zapis o prvotnom obitavanju redovnica kod Sv. Vida na Pilama. Gradnja Samostana sv. Klare je započeta izvan grada – kao i franjevačkog i dominikanskog samostana – jer su u doba

njegove gradnje zidine bile južnije od njega, a prapodjela zemljišta je provedena nešto prije 1255., a 1272. – 1296. je izgradnjom novih zidina priključen gradu⁸⁶. Općenito su samostani bili reperi za proširenje grada – franjevački se prislonio uz zapadne bedeme, dominikanski uz istočne te su oko 1320. godine sjedinjeni s gradom⁸⁷.

Nakon ove detaljne analize Ranjinina zapisa o dvjema crkvama sv. Vlaha, podignutim 972. godine, neophodno je istaknuti da on donosi još jedan dokaz u korist ubikacije prve crkve sv. Vlaha pod katedralom. Naime, u svoje anale je uvrstio podatak da je 1349. bosanski kralj Stjepan na suprugom došao u Dubrovnik te je tom prilikom posjetio crkvu sv. Vlaha koja se gradila na Placi, kao i ostale crkve među kojima navodi Sv. Stjepana, Sv. Vlaha i redovnice sv. Klare⁸⁸. Dakle, spominje dvije crkve posvećene sv. Vlahu. Posjet Sv. Vlahu kojeg spominje među ostalim crkvama, najvjerojatnije se odnosi na katedralu koja u popisu nije spomenuta kao katedrala ili kao Sv. Marija. Čudno, ali

nika u Dubrovniku, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji* 10, Split, 1956, str. 65.

⁸² P. BEZINA, Samostani klarisa u Hrvatskoj, u: *Sveta Klara Asiška i naše vrijeme. Radovi simpozija u prigodi 800. obljetnice rođenja sv. Majke Klare (1193. - 1993.) održanog u Splitu od 7. do 9. listopada 1993.*, Kačić 26, Split, 1994, str. 276.

⁸³ Iscrpno o ubikaciji sv. Vida kod Vrata Pustijerne vidi u: Ž. PEKOVIĆ, *Dubrovnik. Nastanak i razvoj srednjovjekovnog grada*. Split, 1998, str. 67-68, 88, 100, 102, 105-106. – Ž. PEKOVIĆ, *Nastanak i razvoj Crkve sv. Vlaha u Dubrovniku*, *Dubrovnik* 5, Dubrovnik, 1994, str. 48. – Ž. PEKOVIĆ, *Nastanak i razvoj katedralnog sklopa u Dubrovniku*, u: *Tisuću godina dubrovačke (nad)biskupije: zbornik radova znanstvenog skupa u povodu tisuću godina uspostave dubrovačke (nad)biskupije/metropolije (998. - 1998.)*, (ur. Ž. Pulić, N. A. Ančić), Dubrovnik - Split, 2001, str. 525.

⁸⁴ *Annales Ragusini Anonymi item Nicoali de Ragnina. Scriptores: Volumen I.* (Prir. S. Nodilo), Zagreb, 1883, str. 15, 20, 35, 192. – *Chronica Ragusina Junii Restii (ab origine urbis usque ad annum 1451.) item Joaniis Gundulae (1451. - 1484.)*. (Prir. S. Nodilo), Zagreb, 1893, str. 21, 42.

⁸⁵ Red klarisa osnovala je sv. Klara Asiška 19. ožujka 1212. kada je pred sv. Franjom položila zavjet potpunog siromaštva. P. BEZINA, *Samostani klarisa u Hrvatskoj*, u: *Sveta Klara Asiška i naše vrijeme. Radovi simpozija u prigodi 800. obljetnice rođenja sv. Majke Klare (1193. - 1993.) održanog u Splitu od 7. do 9. listopada 1993.*; Kačić 26, Split, 1994, str. 269.

⁸⁶ O prapodjeli zemljišta vidi u: Ž. PEKOVIĆ - K. BABIĆ, *Vlasnički odnosi u Dubrovniku u stambenom bloku zapadno od Ulice Miha Pracata u drugoj polovini 13. stoljeća*, *Starohrvatska prosvjeta*, ser. 3, sv. 43, 2016, str. 263-280. – O proširenjima grada u 13. stoljeću osobito onom vezanom uz spor Ungare vidi: Ž. PEKOVIĆ - K. BABIĆ, *Predgrade dubrovačke civitas*, *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU-a u Dubrovniku* LV/1, 2017, str. 1-23.

⁸⁷ Ž. PEKOVIĆ, *Građevni razvoj zvonika franjevačke crkve u Dubrovniku*, *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske*, 17 Zagreb, 1993, str. 91-128. – C. FISKOVIĆ, *Prvi poznati dubrovački graditelji*. Dubrovnik, 1955, str. 34-40. – I. FISKOVIĆ, *Prilozi poznavanju gotičkoga graditeljstva u Dubrovniku*, *Radovi Instituta za povijest umjetnosti* 35, Zagreb, 2011, str. 19-40. – Ž. PEKOVIĆ - K. BABIĆ, *Vlasnički odnosi u Dubrovniku u stambenom bloku zapadno od Ulice Miha Pracata u drugoj polovini 13. stoljeća*, *Starohrvatska prosvjeta*, ser. 3, sv. 43, 2016, str. 278-279, sl. 2. – Ž. PEKOVIĆ - K. BABIĆ, *Predgrade dubrovačke civitas*, *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU-a u Dubrovniku* LV/1, 2017, sl. 2 A-D.

⁸⁸ „Stefano, re di Bosna, venne a Ragusa con la sua regina, et con tutta la sua corte, per visitar lo reggimento di Ragusa, poi cessata la peste, etiam per visitar la chiesa di santo Blasi, quale era cominciata a fabricarsi, et altre ecclesie di Ragusa, nello mese di novembre, facendo elemosine assai alla chiesa di santo Stefano, et santo Blasio, et alle monache di santa Chiara.“ *Annales Ragusini Anonymi item Nicoali de Ragnina. Scriptores: Volumen I.* (Prir. S. Nodilo), Zagreb, 1883, str. 228.

i znakovito! Ona je tada u dokumentima već promijenila titulara u sv. Mariju Veliku⁸⁹, ali je

⁸⁹ Arhivski dokument iz 1598. dokazuje da je katedralna crkva posvećena Bogorodici prethodno imala drugog titulara. Donosimo samo kratki izvadak iz Foretićeva prijevoda, koji neupitno svjedoči da je ranije imala drugog titulara, „... na molbe je naše Republike po prethodnom apostolskom dopuštenju osnovao u Dubrovniku onu crkvu, koja se sada naziva katedralnom pod titulom Blažene Djevice Marije, pod tim izričitim uvjetom postavljenim od kralja osnivača (istaknuli autori)...“. V. FORETIĆ, *Povijest Dubrovnika do 1808. I. dio: Od osnutka do 1526.* Zagreb, 1980, str. 49. – PAD, Div. Canc., knj. 187. fol. 103v-104v. – Ž. PEKOVIĆ, *Dubrovnik. Nastanak i razvoj srednjovjekovnog grada.* Split, 1998, str. 110-111.

I prije posvete katedrale Bogorodici, njezin je kult postojao u Dubrovniku – u crkvi sv. Marije od Kaštela. Anonim, Ranjina i Razzi spominju mletačke pomorce koji su se, spasivši se od oluje, zavjetovali da će u prvom pristaništu sagraditi kapelu i u nju staviti Bogorodičinu ikonu. Prema tom zapisu, iskreali su se u Dubrovniku gdje su 828. godine (sva trojica navode istu godinu) sagradili kapelu/crkvu sv. Marije od Kaštela, vrijednu 100 dukata, pored crkve sv. Sergija i Bakha te su u nju pohranili spomenutu ikonu. Ranjina osnutak iste crkve spominje opet 1141. godine. *Annales Ragusini Anonymi item Nicoali de Ragnina. Scriptores: Volumen I.* (Prir. S. Nodilo). Zagreb, 1883, str. 18, 196, 214. – S. RAZZI, *Povijest Dubrovnika.* (Prir. S. Krašić, I. Grgić, A. Paljetak), Dubrovnik, 2011, str. 35.

Benediktinski samostan sv. Marije od Kaštela datiran je u 12. stoljeće. Je li se istoimena crkva i prije 12. stoljeća nalazila u Kaštelu, nemoguće je sa sigurnošću potvrditi, ali i odbaciti. Osim analista i Razzija, na ranije postajanje ove crkve, kao i na njezinu važnost ukazuje i crtež *Prospetto della città di Ragusa nel Secolo XII.* Opširnije o Sv. Mariji od Kaštela vidi u: Ž. PEKOVIĆ, *Dubrovnik. Nastanak i razvoj srednjovjekovnog grada.* Split, 1998, str. 45. – B. MILOŠEVIĆ - Ž. PEKOVIĆ, *Dubrovnik. Benediktinski samostanski sklop sv. Marije od Kaštela, Hrvatski arheološki godišnjak 5,* Zagreb, 2008, str. 679-683.

Ikona Gospe od Kaštela koju spominje legenda uistinu je postojala. Među najcjenjenija marijanskih svetišta u svijetu, Wilhelm Gumpfenberg je u *Atlas Marianus sive De imaginibus Deiparae per orbem Christianum Miraculosis* (1657./1659.) ubrojio i čudotvornu ikonu sv. Marije od Kaštela – *Imago Beatae Virginis miraculosa de Castello Ragusae*, Gospu od Porata – *Imago Beatae Virginis miraculosa de porta Ragusae* i Gospu iz Brena u Župi dubrovačkoj – *Imago B. Virginis miraculosa in Breno.* Od spomenutih ikona, do danas je u kultu ostala samo Gospa od Porata. Gospa od Porata, najstarija slika u katedrali, imala je kompliciranu povijest te postoje naznake da je upravo to Gospa od Kaštela koja je, nakon prijenosa u katedralu, počela biti štovana kao Gospa od Porata. Gumpfenbergov marijanski atlas u potpunosti je dostupan u digitaliziranom obliku na web-u: http://reader.digitale-sammlungen.de/en/fs1/object/display/bsb11093001_00001.html; o

preslojila ranije sakralne građevine te je svijest o izvornom titularu bila još itekako prisutna u memoriji domicilnog stanovništva⁹⁰.

Restić također pripovijeda čudo sv. Vlahu koje smješta u 971. godinu kada je u spomen na čudesni događaj podignuta crkva u njegovu čast na mjestu gdje se danas nalazi Samostan sv. Klare⁹¹. Gradnju kule za kneza u neposrednoj blizini crkve datira u 972. godinu⁹².

Gospi od Kaštela vidi na str. 270-274. – P. KNEZOVIĆ, *Dubrovačka Gospina svetišta 17. stoljeća prema Altas Marianus W. Gumpfenberga, Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU-a u Dubrovnik 43,* Dubrovnik, 2005, str. 81-84. – Z. DEMORI STANIČIĆ, *Ikona Bogorodice s Djetetom iz crkve Sv. Nikole na Prijekom u Dubrovniku, Ars Adriatica 3,* Zadar, 2013, bilj. 15 (str. 79). – R. TOMIĆ, *Slikarska djela u katedrali, u: Katedrala Gospe Velike u Dubrovniku.* (Ur. K. Horvat - Levaj), Dubrovnik - Zagreb, 2013, str. 273-276. – Ž. PEKOVIĆ, *Još o crtežu Prospetto della Città di Ragusa nel Secolo XII.* kao izvoru za najstariju povijest Dubrovnika, *Dubrovnik XXVII/2,* Dubrovnik, 2016, str. 27-63. – Z. DEMORI STANIČIĆ, *Javni kultovi u Dalmaciji.* Split - Zagreb, str. 289-291.

⁹⁰ Postoje još dva dokumenta koji uz katedralu, službeno posvećenu Bogorodici, vezuju kult sv. Vlahu: francuski velikaš Ogier VIII., gospodar Anglure, u svom dnevniku hodočašća u Jeruzalem (1395. - 1396.), između ostalog, spominje i Dubrovnik. Navodi da je u crkvi sv. Vlahu, među vrlo vrijednim moćnicima, vidio sačuvanu desnicu i glavu sv. Vlahu okovane u srebro, zatim škrinju punu relikvije, također okovanu u srebro, te Kristovu pelenicu (C. FISKOVIĆ, *Prvi poznati dubrovački graditelji.* Dubrovnik, 1955, str. 13. – A. PAUPHILET, *Jeu et sapience du moyen age.* Brugges, 1951, str. 441-442.). Iako je u vrijeme kad je ovaj francuski velikaš pohodio Dubrovnik, crkva sv. Vlahu na Placi već bila sagrađena, relikvije ovoga svetca nikad nisu bile pohranjene u toj crkvi, već u katedrali. Dakle, pri spomenu crkve sv. Vlahu, Ogier VIII. je očito mislio na katedralu. Detaljnije o tome gdje su čuvane relikvije te o putanji procesija povodom svečeva dana vidi u Ž. PEKOVIĆ, *Dubrovnik. Nastanak i razvoj srednjovjekovnog grada.* Split, 1998, str. 112-114.

Osim toga, opis katedrale u putopisu Julesa Bordiera, podanika francuskog poslanika baruna de Salignaca (1605.), između ostalih, sadrži i ovu rečenicu: „Prva crkva u kojoj smo bili, bila je Sv. Vlahu (!), crkva katedralna i zaštitnika grada kojeg štujemo i časte kao Mlečani sv. Marka.“ D. ZELIĆ, *Arhitektura starih katedrala, u: Katedrala Gospe Velike u Dubrovniku.* (Ur. K. Horvat-Levaj), Dubrovnik - Zagreb, 2013, str. 55.

⁹¹ „*A memoria eterna dei posterii si fabbricò anche il tempio, dedicato al nome suo, in quel sito, dove al presente trovasi il monastero di santa Chiara.*“ *Chronica Ragusina Junii Restii (ab origine urbis usque ad annum 1451.) item Joaniis Gundulae (1451. - 1484.).* (Prir. S. Nodilo), Zagreb, 1893, str. 29.

⁹² „*Fabbricò perciò una torre, vicino alle detta chiesa*

Dopunjujući Restićevu kroniku, Gondola, 1356. godine, spominje lužu kod *porta S. Blasii*⁹³. Vrata sv. Vlaha moguće je poistovjetiti s Vratima od Ponte⁹⁴ kraj kojih se nalazila stara Luža koja je 1356. godine tu postojala te bila u funkciji, što dokazuje zaključak Vijeća umoljenih iz 1362. u kojem se spominju i stara, i nova Luža⁹⁵. Vrata koja nose ime gradskoga parca u blizini katedrale, tada već posvećene Bogorodici, svakako, su još jedan u nizu dokaza da se prva crkva sv. Vlaha nalazila na mjestu katedrale.

Serafino Razzi čudo sv. Vlaha i gradnju prve crkve spomenutog svetca u Dubrovniku jedini datira u 871. godinu te navodi da je podignuta „podno brda“, a „pokraj nje palaču za stanovanje kneza i uporabu Vijeća“⁹⁶. Pozornim čitanjem Razzijeve *Povijesti Dubrovnika* dolazi do izražaja objektivnost ozbiljnog povjesničara koji kritički pristupa raspoloživim izvorima te vrlo često ukazuje na njihovu upitnu vjerodostojnost⁹⁷. Osim toga, nerijetko navodi i izvor

di san Biagio, nella quale dovesse abitar il capo della repubblica, che, per elezione dei nobili, si creava per un anno.“ *Chronica Ragusina Junii Restii (ab origine urbis usque ad annum 1451.) item Joaniis Gundulae (1451. - 1484.)*. (Prir. S. Nodilo), Zagreb, 1893, str. 29.

⁹³ „Captum fuit, ut fiat una lodia, o loggia, pro honore civitatis, a porta S. Blasii.“ *Chronica Ragusina Junii Restii (ab origine urbis usque ad annum 1451.) item Joaniis Gundulae (1451. - 1484.)*. (Prir. S. Nodilo), Zagreb, 1893, str. 392. Prijevod (Katarina Gabrić): „U čast grada, s (južne strane) Vrata sv. Vlaha prostor postaje gradskom ložom.“

⁹⁴ Usp. bilj. 39.

⁹⁵ *Libri reformationum. Tomus III. A. 1359. - 1364. [Monumenta Ragusina]*. (Prir. J. Gelcich), Zagreb, 1895, str. 193. – Ž. PEKOVIĆ, *Dubrovnik. Nastanak i razvoj srednjovjekovnog grada*. Split, 1998., str. 104.

⁹⁶ „Čuvši za to viđenje i upoznavši naklonost toga slavnog biskupa i mučenika prema ovome gradu, odlučio je mu izgraditi crkvu i uzeti ga za svojega zaštitnika i branitelja i znak na svojoj zastavi. Tako mu podno brda podigoše crkvu, a pokraj nje palaču za stanovanje kneza i uporabu Vijeća.“ S. RAZZI, *Povijest Dubrovnika*. (Prir. S. Krasić, I. Grgić, A. Paljetak), Dubrovnik, 2011, str. 37.

⁹⁷ Osobito je znakovita Razzijeva sumnjičavost prema podatku da je 1004. godine u Dubrovnik stigla glava sv. Vlaha zbog toga što je navedenu relikviju vidio i u Samostanu sv. Dominika u Penni (pokrajina Abruzzo). Ako imamo u vidu da je autor navedenih riječi bio franjevac, iskazana sumnja u autentičnost relikvije, svakako, govori u korist njegovu kritičkom pristupu raspoloživim izvorima. S. RAZZI, *Povijest Dubrovnika*.

odakle je preuzeo podatak koji donosi. Nažalost, pri dataciji prve crkve sv. Vlaha, nije naveo izvor⁹⁸. Dakle, Razzi spominje jednu crkvu sv. Vlaha koju potom vezuje uz položaj Kneževa dvora.

Pišući o čudu sv. Vlaha 971. godine, Serafin Marija Cerva navodi da je iste godine sagrađena crkva spomenutom svetcu u čast na mjestu na kojem se danas nalazi Samostan sv. Klare⁹⁹. Pri nabranjanju gradskih samostana u Dubrovniku, autor navodi Samostan sv. Klare koji je sagrađen 1290. godine, a čija je crkva prvotno bila posvećena sv. Vlahu¹⁰⁰.

...ecclesie Sancti Blasii que est intus in civitate Ragusii... (1255.)

Kao što smo već spomenuli, u recentnoj je literaturi donesen novi dokument vezan uz

ka. (Prir. S. Krasić, I. Grgić, A. Paljetak), Dubrovnik, 2011, str. 42, 44-45.

⁹⁸ Detaljnije o vjerodostojnosti podataka koje donosi Razzi vidi u S. KRASIĆ, *Život i djelo. Serafino Razzi*, u: S. RAZZI, *Povijest Dubrovnika*. (Prir. S. Krasić, I. Grgić, A. Paljetak), Dubrovnik, 2011, str. 317-321.

⁹⁹ „Zato je Sveti Vlaho s najsretnijim znamenjem izabran za glavnog zaštitnika grada i do današnjega se dana prikazuje na zastavama i novcu Republike. Njegovim svetim moćima se ukazuje najveća čast i njegovi se blagdani najpobožnije štiju, uz svečanu procesiju cijeloga grada i svih staleža. U dijelu grada gdje se sada nalazi crkva Sv. Klare sa samostanom djevice koje ispovijedaju Pravilo Sv. Franje već je tada podignut hram koji je nosio njegovo ime. Zbog maloga prostora kasnije je premješten drugamo, jer se grad proširio, i veličanstvenije je sagrađen, o čemu ćemo izvijestiti.“ S. M. CERVA, *Prologomena za svetu Dubrovačku metropoliju*. (Prir. R. Seferović), Zagreb - Dubrovnik, 2012, str. 307.

¹⁰⁰ „Samostan Sv. Klare, u kojem žive djevice koje ispovijedaju njeno pravilo, postoji od 1290. godine. Crkva toga samostana još je 970. godine bila posvećena Sv. Vlahu, ali pošto su u nju preselile redovnice iz crkve Sv. Vida, koje su stanovale u predgrađu, izabrano je ime Sv. Klare.“ S. M. CERVA, *Prologomena za svetu Dubrovačku metropoliju*. (Prir. R. Seferović), Zagreb - Dubrovnik, 2012, str. 450. Sličan podatak navodi i u poglavlju posvećenom običajima dubrovačkoga svećenstva: „Na blagdan Sv. Vlaha blagoslivlja se kruh i razno voće u njegovoj titularnoj crkvi i u crkvi sv. Klare, nekoć njemu posvećenoj.“ S. M. CERVA, *Prologomena za svetu Dubrovačku metropoliju*. (Prir. R. Seferović), Zagreb - Dubrovnik, 2012, str. 548.

crkve sv. Vlaha, datiran 12. prosinca 1255. godine¹⁰¹. U njemu je spomenut dar crkvi sv. Vlaha u Gružu (na Gorici), koji ne smije biti prodan bez suglasnosti prokuratora relikvija sv. Vlaha unutar grada Dubrovnika. To što je prilikom darivanja crkvi sv. Vlaha na Gorici (koja je, naravno, izvan grada), u dokumentu spomenuta i crkva sv. Vlaha unutar grada otvara mogućnost da je postojala još jedna crkva izvan grada, jer je naglašeno da je ta crkva *intus in civitate Ragusii*. Dakle, da ih nije bilo više, ne bi bilo potrebno naglašavati da se nalazila „unutar“ grada. Sintagma „unutar grada“ tada je označavala prostor omeđen gradskim zidom koji se u administrativnim dokumentima tako i nazivao. Tijekom druge polovine 13. stoljeća izvan *civitas* postojala su predgrađa koja su najvjerojatnije bila zaštićena nekakvim zidovima fortifikacijskog karaktera, međutim to nisu bili gradski zidovi (*murus civitatis*). Predgrađa su tek 1272. odnosno 1296. postala sastavni dio grada (*civitas*)¹⁰² (sl. 5.). Dakle, dokument iz 1255. zapravo posredno govori o trećoj crkvi sv. Vlaha, koja je za razliku od one unutar grada bila – isto kao i crkva na Gorici – izvan grada. Napominjemo da sintagma „unutar grada“ ne bi mogla nikako biti 1255. godine primjenjiva za područje samostana klarisa, čega je autor, čini se, svjestan i o tome polemizira na samom kraju teksta, no o tome ćemo kasnije¹⁰³.

¹⁰¹ D. ZELIĆ, Prva crkva sv. Vlaha u Gradu, u: *Stolna crkva sv. Vlaha u Dubrovniku*. (Ur. K. Horvat-Levaj), Dubrovnik - Zagreb, 2017, str. 44. – *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae. Sv. IV. Listine godina 1236. - 1255.* (Ur. T. Smičiklas), Zagreb, doc. 527, str. 610-611. U poglavlju o prvoj crkvi sv. Vlaha Zelić predlaže novu dataciju čudesne obrane grada uz pomoć sv. Vlaha 1171., a ne kako piše većina analista 971. godine. Smatra da su u Dubrovniku stoljećima usporedno živjele dvije proturječne tradicije o položaju crkve. D. ZELIĆ, Prva crkva sv. Vlaha u Gradu, u: *Stolna crkva sv. Vlaha u Dubrovniku*. (Ur. K. Horvat-Levaj), Dubrovnik - Zagreb, 2017, str. 49.

¹⁰² Navedeno svjedoče arhivski dokumenti i recentne rasprave o tome, vidi: Ž. PEKOVIĆ - K. BABIĆ, Vlasnički odnosi u Dubrovniku u stambenom bloku zapadno od Ulice Miha Pracata u drugoj polovini 13. stoljeća, *Starohrvatska prosvjeta*, ser. 3, sv. 43, 2016, str. 268-269. – Ž. PEKOVIĆ - K. BABIĆ, Predgrađe dubrovačke *civitas*, *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU-a u Dubrovniku* LV/1, 2017, str. 44.

¹⁰³ Čak ni po autorima iz sredine prošlog stoljeća, koje Zelić citira i na koje se oslanja u svom radu u pogledu urbanističkog razvoja grada, taj prostor nije bio unutar gradskih zidova.

U dokumentu su navedeni i prokurator relikvija (ne crkve!), što je znakovito i što se posebno naglašava kao nešto neuobičajeno. Ako se radi o lokalitetu unutar grada, pod dubrovačkom katedralom, jasno je zašto se spominju prokurator relikvija, a ne crkva. Crkve nema! Porušena je i preslojena, promijenila je titular – kako navodi dokument iz 1598. godine¹⁰⁴. Gradnja nove će započeti 1348. godine, a o relikvijama preslojene crkve mogli su se brinuti prokurator relikvija, jer se na gradnju nove crkve čekalo više od stoljeća i pol. Zelić naglašava da prema sačuvanim izvorima ni u jednoj drugoj dubrovačkoj crkvi, izuzev katedrale, svete moći nisu bile povjerene nadzoru komunalnih dužnosnika¹⁰⁵. Prokurator nove crkve sv. Vlaha u gradu (poslije 1358.) nosili su naslov *procuratores ecclesiae*, pa se on opravdano pita zašto nisu postojali i za raniju crkvu. Jednostavno rečeno, smatramo da je crkva preslojena te da je promijenila titular.

U temelje nove crkve sv. Vlaha, iz 1348. godine, ugrađena je zapečaćena metalna kapsula u koju je stavljen pergament s kratkim zapisom na latinskom jeziku *Hic ubi anno Domini 971 primo edificatum templum S. Blasii...* – u prijevodu: „Ovdje, gdje je godine Gospodnje 971. prvo sagrađen hram sv. Vlaha...“¹⁰⁶. Smatramo da se prilog „ovdje“ ne odnosi isključivo na samu lokaciju pod gotičkim Sv. Vlahom, već podrazumijeva šire područje pred Dvorom – *in plateam ante communis* – koji obuhvaća i prostor katedralnog sklopa.

Možda je postojao rivalitet u bitci za nasljeđe, pa komuna određuje kojoj je crkvi novi sv. Vlaho *in plateam communis* nasljednik.

Zelić piše da su 1255. godine „postojale (najmanje) dvije crkve posvećene glavnom dubrovačkom patronu“. Dakle, on ostavlja mogućnost da ih je moglo biti više, uz one koje

¹⁰⁴ V. FORETIĆ, *Povijest Dubrovnika do 1808. I. dio: Od osnutka do 1526.* Zagreb, 1980, str. 49. – PAD, Div. Canc., knj. 187, fol. 103v-104v. – Ž. PEKOVIĆ, *Dubrovniki. Nastanak i razvoj srednjovjekovnog grada.* Split, 1998, str. 110-111.

¹⁰⁵ D. ZELIĆ, Prva crkva sv. Vlaha u Gradu, u: *Stolna crkva sv. Vlaha u Dubrovniku*. (Ur. K. Horvat-Levaj), Dubrovnik - Zagreb, 2017, str. 45.

¹⁰⁶ D. ZELIĆ, Prva crkva sv. Vlaha u Gradu, u: *Stolna crkva sv. Vlaha u Dubrovniku*. (Ur. K. Horvat-Levaj), Dubrovnik - Zagreb, 2017, str. 179-180.

„priznaje“ – smatra da su sigurno postojale crkve sv. Vlaha na Gorici i ona u Sv. Klari. Potom prema navedenoj argumentaciji – koja ne uključuje svu objavljenu recentnu literaturu – autoritativno, pak, zaključuje „da postojanje neke još starije crkve, locirane dalje od Samostana sv. Klare, odnosno izvan prostora na kojem potkraj 13. stoljeća nastaje samostan redovnica, treba otkloniti“¹⁰⁷. Nudi potvrdu takvog rješavanja smještaja crkve sv. Vlaha u gradu u vrlo krhkom kondicionalu, prihvaćanjem pisanja analista Junija Restića¹⁰⁸, koji navodi da su zi-

dine oko grada podignute 1252. godine, i tako uklapa izričaj *intus in civitate Ragusii* isprave iz 1255. godine. Nažalost, arhivski dokumenti to opovrgavaju.

Proučavajući arhivsku građu, utvrdili smo da područje samostana klarisa 1255. nije bilo ni blizu područja koje se u arhivskim dokumentima naziva *civitas*. Dijelovi predgrađa sjevernije od Strossmayerove ulice (između sjevernih bedema *civitas* i novog zida predgrađa) još su bili 1255. izvan grada, a prema vjerodostojnim dokumentima pripojeni su gradu između 1255. i 1258. godine, kako doznajemo iz spora Ungaere Guerero i Vukasa Ivanova¹⁰⁹. Područje Samostana sv. Klare je vrlo daleko od tada pripojenih dijelova predgrađa.

Pripajanje burgusa Prijeko gradu, prema Razzijevim je riječima, silom provedeno¹¹⁰, dok je isti postupak u Statutu objašnjen velikim požarom, tj. voljom Božjom kojoj se „nitko ne može oduprijeti“¹¹¹, pa ni slavenski žitelji predgrađa čije je naselje na padinama Srđa uništeno i vrlo pravilno regulirano. Tako je dvojni grad postao, 1296. godine, jedinstvenom cjelinom te je potom dovršena urbanizacija planirana sredinom 13. stoljeća u komunalnom pothvatu koji smo nazvali *prapodjela zemljišta*¹¹².

¹⁰⁷ D. ZELIĆ, Prva crkva sv. Vlaha u Gradu, u: *Stolna crkva sv. Vlaha u Dubrovniku*. (Ur. K. Horvat-Levaj), Dubrovnik - Zagreb, 2017, str. 53. Iako je upoznat s ubikacijama prve crkve sv. Vlaha pod katedralom – dakle, „dalje od Samostana sv. Klare“ – autor ne citira takva razmišljanja, što se protivi metodologiji pisanja znanstvenog teksta, a u konačnici i znanstvenoj etici. Ista „metoda“ primijenjena je i na naše recentne rasprave o urbanističkom razvoju Dubrovnika.

Odredbe Statuta iz 1272. ga opovrgavaju. Međutim, on smatra da su odredbe Statuta 1272. kodificirane, a mogle su se dogoditi i ranije, pa se podatak o gradnji, prema njegovu mišljenju, mogao dogoditi ranije, odnosno da je 1272. godina *terminus ante quem* obzidanjanja. Dakle, otvara mogućnost ranijeg obzidanjanja predgrađa. Potom se oslanja na pisanje analista Restića. O pisanju analistima citirat ćemo Zelića: „... No dubrovačke pisane povijesne predaje – tradicionalno zbirno nazivane kronikama i analima, premda su tako naslovljene i premda neprijeporno, dakako, s jasnim razlozima, preuzimaju obličje tih historiografskih žanrova – zapravo nisu ni kronike ni anali. Posrijedi su historiografska djela čiji su sastavljači, tzv. kroničari ili analisti, kompilirali i interpretirali podatke iz dostupnih im istovrsnih tekstova nadopunjavajući ih vlastitim predodžbama o onome o čemu su pisali.“ D. ZELIĆ, O crtežu *Prospetto della Citta di Ragusa nel Secolo XII*. kao „izvoru“ za najstariju povijest Dubrovnika, *Radovi Instituta za povijest umjetnosti* 36, Zagreb, 2012, str. 31. Oslanja se na literaturu o razvoju grada iz sredine 20. stoljeća, koja je nakon značajnih arheoloških istraživanja poslije potresa 1979. godine dobro revidirana u znanstvenoj literaturi.

Da je predgrađe obzidano 1252. godine, kako piše Restić, opovrgava niz drugih arhivskih dokumenata i recentna znanstvena literatura. Vidi: Ž. PEKOVIĆ - K. BABIĆ, Predgrađe dubrovačke *civitas*, *Anali Dubrovnika* 55/1, 2017, str. 1-63, sl. 1 (A-D), sl. 2. (A-D). – Ž. PEKOVIĆ - K. BABIĆ, Vlasnički odnosi u stambenom bloku zapadno od Ulice Miha Pracata u drugoj polovini 13. stoljeća, *Starohrvatska prosvjeta*, ser. 3, sv. 43, 2016, str. 263-295. U citiranim tekstovima donijeli smo argumentirane nacрте razvoja grada i pripajanje pojedinih dijelova predgrađa na temelju arhivske građe.

¹⁰⁸ *Chronica Ragusina Junii Restii (ab origine urbis*

usque ad annum 1451.) item Joaniis Gundulæ (1451. - 1484.). (Prir. S. Nodilo), Zagreb, 1893, str. 90. – D. ZELIĆ, Prva crkva sv. Vlaha u Gradu, u: *Stolna crkva sv. Vlaha u Dubrovniku*. (Ur. K. Horvat-Levaj), Dubrovnik - Zagreb, 2017, str. 55. U ovom slučaju autor ne samo da prihvaća Restićevu naraciju, već i dataciju, što je, svakako, protuslovno stavu koji je uobličio u tekstu iz 2012., citiranom u našoj bilj. 107.

¹⁰⁹ Ž. PEKOVIĆ - K. BABIĆ, Predgrađe dubrovačke *civitas*, *Anali Dubrovnika* 55/1, 2017, str. 1-23, i ondje citirana literatura. – Ž. PEKOVIĆ - K. BABIĆ, Vlasnički odnosi u stambenom bloku zapadno od Ulice Miha Pracata u drugoj polovini 13. stoljeća, *Starohrvatska prosvjeta*, ser. 3, sv. 43, 2016, str. 266-267.

¹¹⁰ „... silom susjednom narodu uzeše naselje zvano Dubrava, pripojiše ga ravnici oko svojega grada i opasaše zidinama.“ S. RAZZI, *Povijest Dubrovnika*. (Prir. S. Krasić, I. Grgić, A. Paljetak), Dubrovnik, 2011, str. 56.

¹¹¹ *Statut*, VIII./LVII./str. 461. Spominjanje odupiranja „volji Božjoj“ u Statutu je znakovito, kao i pisanje Razzija.

¹¹² Ž. PEKOVIĆ - K. BABIĆ, Vlasnički odnosi u Dubrovniku u stambenom bloku zapadno od Ulice Miha Pracata u drugoj polovini 13. stoljeća, *Starohrvatska prosvjeta*, ser. 3, sv. 43, 2016, str. 269-280.

Zaključak

Nakon detaljnog taksativnog navođenja izvora, ali i starije i recentne literature relevantne za problematiku ubikacije prve crkve sv. Vlahu, preostaje nam iz toga, gotovo nepreglednog i zakučastog zbira različitih informacija pokušati izvesti racionalan zaključak (sl. 7.). Kao što smo već naveli, Anonim prvi spominje Sv. Vlahu ubiciravši ga uz most kojim se pristupalo Dubrovniku, a za koji smo dokazali da se nalazio na potezu današnje Lučarice, iz čega proizlazi zaključak da se crkva dubrovačkog parca uistinu nalazila pod današnjom katedralom, što je koautor teksta argumentirano iznio još devedesetih godina 20. stoljeća povezavši pisanja analista s konkretnim arheološkim ostacima pod današnjom katedralom. Pri vrednovanju vjerodostojnosti Anonimova zapisa o ovom problemu, valja imati u vidu da je on bio kronološki „najbliži“¹¹³ trenutku gradnje ove crkve. U 16. stoljeću, Ranjina preuzima Anonimovu ubikaciju, ali ističe da je istodobno podignuta još jedna crkva posvećena istom titularu na mjestu današnjeg Samostana sv. Klare. Je li ova druga crkva podignuta istodobno ili nešto kasnije, ali prije 13. stoljeća kada su gradske zidine obuhvatile i područje navedenog samostana sagrađenog malo nakon samih zidina, teško je sa sigurnošću reći. Dokumenti koje je davno donio Beritić, a u kojima se spominje *monasterio pulcellarium sancti Blasii de Ragusio* te *S. Biagio delle Pulcelle*¹¹⁴, a pogotovo činjenica što je seksterij, koji je obuhvaćao područje oko današnjeg Samostana sv. Klare, nazvan Sv. Vlaho, svakako, govore u prilog vjerodostojnosti Ranjinine teze o podizanju druge crkve posvećene istom titularu na krajnjem zapadu poluotoka. Analisti, kao i stariji povjesničari nakon Ranjine izostavljaju Anonimov podatak o crkvi sv. Vlahu na mjestu današnje katedrale. Tako Restić spominje samo crkvu kod Sv. Klare, koju nekoliko rečenica dalje ubicira uz Knežev dvor. Pišući s nezanemarivog vremenskog odmaka o prvoj crkvi ovoga svetca u Dubrovniku, u vremenu kada je katedrala već odavno „ponijela“ Bogorodičino ime, oni Anonimovu i Ranjininu informaciju naprosto zanemaruju.

Iz svega navedenog proizlazi da su vrlo rano, u Dubrovniku mogle biti sagrađene dvije crkve sv. Vlahu. Prva se nalazila na položaju današnje katedrale, a druga pod Samostanom sv. Klare. Budući da je Anonim živio i stvarao, vrlo vjerojatno, i pola stoljeća (ili više) prije Ranjine, bilo bi opravdano pretpostaviti da je prvo podignuta crkva sv. Vlahu u Katedralnom kaštelu, a nakon nje i ova druga u Seksteriju sv. Vlahu. Ostavljajući otvorenom mogućnost o (istodobnom) podizanju dviju crkava sv. Vlahu u Dubrovniku, što uključuje i Beritićevu ubikaciju, svakako, ne podrazumijeva i prihvaćanje njegovih teza o otočiću kojem se pristupalo mostom na Pilama.

Dakle, izvori temeljeni na analistima za ubikaciju prve crkve sv. Vlahu podijeljeni su i nejasni ako ne prihvatimo hipotezu o postojanju dviju crkava posvećenih gradskom zaštitniku. Beritić se priklonio samo Restiću, mada je i on posredno vezuje uz Knežev dvor. Budući da je crkva koju opisuju bila na obali mora, i prvu gradsku luku smjestio je u Pilama, iako je luka na tom mjestu nemoguća zbog pličine i hridi.

Postojanje dviju crkava sv. Vlahu u ranom srednjem vijeku na prostoru današnje povijesne jezgre moguće je i na to nas navode dubrovački anali te posredno i kasniji arhivski dokumenti. Obje su crkve relativno rano bile preslojene. Ne spominju se u arhivskim dokumentima i čini se da je grad bio bez crkve parca više od stoljeća i pol. To se poklapa s mletačkom vladavinom u Dubrovniku. Iako dio autora naglašava da se tijekom mletačke vlasti svetkovanje dobro razvijalo, ne spominje se parčeva crkva. Sve se odvija u stolnoj crkvi, a ona će – kako je koautor ovoga teksta napisao pred dva desetljeća – ući u običaje svetkovanja tek izgradnjom nove crkve na Placi¹¹⁵.

¹¹³ O dataciji Anonimova rukopisa usp. bilj. 77.

¹¹⁴ Usp. bilj. 13.

¹¹⁵ Ž. PEKOVIĆ, *Dubrovnik. Nastanak i razvoj srednjovjekovnoga grada*. Split, 1998, str. 114-115. – N. LONZA, Kult sv. Vlahu u razdoblju mletačke vrhovne vlasti, u: *Stolna crkva sv. Vlahu u Dubrovniku*. (Ur. K. Horvat-Levaj), Dubrovnik - Zagreb, 2017, str. 25. – N. LONZA, *Kazalište vlasti. Ceremonijal i državni blagdani Dubrovačke Republike u 17. i 18. stoljeću*. Zagreb - Dubrovnik, 2009, str. 238-240. – J. BELAMARIĆ, Sveti Vlaho i dubrovačka obitelj svetaca zaštitnika, u: *Tisuću godina dubrovačke (nad)biskupije: zbornik radova znanstvenog skupa u povodu tisuću godina uspostave dubrovačke (nad)biskupije/metropolije (998. - 1998.)*, (ur. Ž. Puljić, N. A.

Anonim	Nikola Ranjina		Junije Restić	Ivan Gundulić	Serafino Razzi	Serafin Marija Cerva
971.	972.		971.	Ne spominje crkvu sv. Vlaha	871.	971.
Jedna crkva	1. crkva	2. crkva	Jedna crkva	1356. Vrata Sv. Vlaha/ <i>Porta S. Blasii</i>	Podno brda	Crkva sv. Klare
Trg Luže	Najdostojnije mjesto u Dubrovniku	Cavo della città	Samostan sv. Klare			
Most	Most	Na zapadu (grada)	Kneževa kula (972.)			
Orlandov stup	Orlando	Mjesto s kojeg se s najvećom pomnjom brani grad od neprijatelja				
Kneževa kula						
Na obali močvare, na obali mora		Samostan sv. Klare				
				Plača za stanovanje kneza i uporabu Vijeća		

sl. 7. Tablični prikaz prostornih repera i datacije prve crkve sv. Vlaha, koje donose dubrovački analisti i stariji povjesničari.

Ipak, Joško Belamarić smatra da je zajamčeno postojanje dviju svečevih crkava na dva kraja Dubrovnika u 13. stoljeću¹¹⁶. Ne možemo se složiti s postojanjem duecentističke crkve jer za nju baš i nema jačih uporišta. Njezino nespoimanje u dokumentima 12. i 13. stoljeća te

neuključenost u svetkovanje parca potvrđuje da su crkve zaštitnika Dubrovnika bile temeljito preslojene.

Potom se u vrlo kratkom razdoblju na najdoličnijim mjestima podižu dvije crkve zaštitnikâ Dubrovnika: 1348. sagrađen je Sv. Vlaho na Placi, a 1360. godine crkva svete braće Petilovrijenaca. Ne treba posebno napominjati da su u navedenom razdoblju obje „nedostajale“ te da su podignute za službe nadbiskupa Ilije Sarake. Ako su postojale, čudno je pomankanje arhivskih dokumenata u doba druge polovine 13. i prve polovine 14. stoljeća kada se dobrano počelo gotovo sve bilježiti u komunalnim spisima.

Za razliku od one koja se vjerojatno nalazila na mjestu kasnije sagrađenog Samostana sv. Klare, a koja je zasvjedočena isključivo pisanim izvorima, crkva sv. Vlaha koja se nalazila uz most kojim se pristupalo *civitas* na poluo-toku, te uz kneževu kulu, moguće je povezati uz konkretne arheološke ostatke pronađene osamdesetih godina prošloga stoljeća pod katedralom. Poznato je da je katedrala ranije imala nekog drugog titulara. Mislimo da su građevine koje su prethodile romaničkoj crkvi bile vezane uz kult sv. Vlaha. Katedrala se dva puta izričito spominje kao crkva sv. Vlaha, i to 1395. –

Ančić), Dubrovnik - Split, 2001, str. 718. Vidi bilj. 44 u Belamarićevu tekstu, i ondje citirane dokumente, u kojoj stoji sljedeće: „... svetkovanje gradskog Parca lijepo (se) razvijalo tijekom svih godina mletačke uprave. Dapače, gradski Statut iz 1272. u kojemu je vrsni muž Marko Justinijani, mletački knez u Gradu, prikupio čestice dubrovačkog običajnog prava, određuje da knez treba prisegnuti da će čuvati sav grad Dubrovnik te opsluživati i štititi stare običaje i zakone grada Dubrovnika i da će po njima suditi. Pošto se obavi ta prisega, primiti će isti gospodin knez u svoju ruku iz ruke Općine dubrovačke stijeg svetog Vlaha biskupa i mučenika; i tako biva na Placi uveden u kneštvo i vladu Dubrovnika, nakon čega će praćen pukom otići u stolnu crkvu gdje mu pred glavnim oltarom kanonici ponovno predaju stijeg Parca.“

N. LONZA, Sveti Vlaho, božanski zaštitnik Dubrovnika, čuvar njegove slobode i mira, u: *Zborna crkva sv. Vlaha u Dubrovniku*. (Ur. K. Horvat-Levaj), Dubrovnik - Zagreb, 2017, str. 27, 35.

¹¹⁶ J. BELAMARIĆ, Sveti Vlaho i dubrovačka obitelj svetaca zaštitnika, u: *Tisuću godina dubrovačke (nad)biskupije: zbornik radova znanstvenog skupa u povodu tisuću godina uspostave dubrovačke (nad)biskupije/metropolije (998. - 1998.)*, (ur. Ž. Puljić, N. A. Ančić), Dubrovnik - Split, 2001, str. 718.

1396. kada se opisuje njezin moćnik¹¹⁷, potom 1605. godine¹¹⁸. U sporu pred sudom, 1598. izričito se spominje „...ona koju danas nazivamo sv. Marijom Velikom...“¹¹⁹. Nema razloga za takvu sintagmu ako sakralna građevina koja joj je prethodila nije imala drugog titulara.

Katedralni sklop je istraživao te se upravo provode revizijska istraživanja. Nećemo ulaziti u detalje interpretacije arheoloških nalaza, ali donosimo najkraće crtice naših spoznaja koje nisu konačne jer revizijska istraživanja nisu završena. Prigodom recentnih arheoloških revizijskih istraživanja katedralnog sklopa¹²⁰, analizom organskih ostataka (metodom ¹⁴C)¹²¹, vezanih uz zidane strukture, pobliže su vremenski determinirane faze izgradnje katedralnog sklopa.

Katedralni sklop nastao je oko dvaju kulturnih žarišta koja nisu nastala istovremeno. Odvojeno su se razvijala i dograđivala da bi se u drugoj polovini 11. stoljeća objedinili u cjelinu koja će zadržati neke dijelove ranijih građevina. Ishodišta su u obama slučajevima memorije. Zapadna je podignuta oko 867. godine, dok ja najdublji sloj istočne, nad kojom će se biti sagrađena katedrala datiran između 950. i 985.

Središnja vrijednost je skoro 971. godina. Ma gle čuda!

Pisani izvori, konkretni arheološki ostatci te nedavna datacija istih ¹⁴C metodom, svakako, su neoborivi dokazi da trebamo povjerovati u Anonimovu i Ranjininu vijest da je prva crkva sv. Vlaha izgrađena na mjestu na kojem se danas nalazi dubrovačka katedrala. Ova teza, dakako, ne isključuje postojanje druge crkve istoga titulara na mjestu današnjeg Samostana sv. Klare.

¹¹⁷ C. FISKOVIĆ, *Prvi poznati dubrovački graditelji*. Dubrovnik, 1955, str. 13. – Ž. PEKOVIĆ, *Dubrovnik. Nastanak i razvoj srednjovjekovnog grada*. Split, 1998, str. 112-114.

¹¹⁸ D. ZELIĆ, *Arhitektura starih katedrala*, u: *Katedrala Gospe Velike u Dubrovniku*. (Ur. K. Horvat-Levaj), Dubrovnik - Zagreb, 2013, str. 55.

¹¹⁹ V. FORETIĆ, *Povijest Dubrovnika do 1808. I. dio: Od osnutka do 1526*. Zagreb, 1980, str. 49. – PAD, Div. Canc., knj. 187. fol. 103v-104v. – Ž. PEKOVIĆ, *Dubrovnik. Nastanak i razvoj srednjovjekovnog grada*. Split, 1998, str. 110-111.

¹²⁰ *Izveštaj o provedenom arheološkom nadzoru i istražnim radovima - I. faza*. Arheo plan d.o.o., ožujak 2013. Radovi su provedeni tijekom studenoga i prosinca 2012. i u siječnju 2013. – *Izveštaj o provedenom arheološkom nadzoru i istražnim radovima - II. faza*. Arheo plan d.o.o., prosinac 2013. Radovi su se odvijali tijekom siječnja, veljače i ožujka te u lipnju 2013. Tijekom lipnja i srpnja 2017. izvedena su pod katedralom još nedovršena revizijska istraživanja pod vodstvom dr. sc. Ante Miloševića.

¹²¹ Analize ¹⁴C izradili su: BETA ANALYTIC INC. MIAMI, FLORIDA, USA, DR. M. A. Tamers and MR. D. G. Hood, 2013. – Institut Ruder Bošković, Zavod za eksperimentalnu fiziku, laboratorij za mjerenje niskih aktivnosti/Center for Applied Isotope Studies, University of Georgia, Athens, USA, dr. sc. Andreja Sironić, dr. sc. Ines Krajcar Bronić, Zagreb, 2017.

Locating the first church of St. Blaise in Dubrovnik

Disputes regarding the first church of St. Blaise have been going on for decades. They are closely connected to the question of natural land configuration, on which Dubrovnik arose. Going from the assumption that Dubrovnik arose on a small island which was accessed via bridge, wrongfully located on the western part of the city (today's Pile), historiography placed the first church of St. Blaise on the site of today's St. Clara's Monastery, as well as the Rector's Tower. During the late 20th century the coauthor of this text introduced the idea that the city developed on the peninsula accessed by bridge, located west of today's Lučarica Street, west of St. Mary the Great's Cathedral. Some authors accepted, others disputed these ideas. That's why the historic records were revised in this text (archival data, older historians, annalists of Dubrovnik), as well as archeological remains.

An Anonymous first mentions St. Blaise near the bridge that granted access to Dubrovnik (on the stretch of today's Lučarica Street), then by the old Luža, Orland's Pillar and the Rector's Tower. This means that the church of Dubrovnik's patron was indeed below the Cathedral. Ranjina embraces the localization of the Anonymous but points out that another church was built at the same time, dedicated to the same patron, at the site of St. Clara's Monastery. It's difficult to say if this church was built at the same time or a bit later. It was built before the 13th century because at that time the city walls encompassed the above mentioned monastery. The documents presented by Beritić, which mention *monasterio pulcellarium sancti Blasii de Ragusio te S. Biagio delle Pulcelle*, especially the fact that the *sexteria*, which encompassed the area around St. Clara's, was called St. Blaise. This speaks in favor of Ranjina's theory of a second church, dedicated to the same patron, being built in the most western part of the peninsula. Annalists, as well as older historians, omit the data of Anonymous. Restić mentions only St. Clara's Church, which he places along the Rector's Palace. Writing after a negligible time delay about the saint's first Dubrovnik church, in a time when the Cathedral already took the name of the Virgin, they simply discard the information provided by Ranjina and Anonymous. By connecting the data of annalists, older historians and some archival records with the results of archeological research, it was concluded that there could have indeed been two churches dedicated to St. Blaise. One was in the place of today's Cathedral of Mary the Great and the other at St. Clara's Monastery. The one beneath the Cathedral was attested by historic records and archeological remains, the one beneath the Monastery by records alone.

Translated: Ivan Žižić